

Вітер з України — 1

Леся Храплива-Щур

КАЗКА ПРО ВІТРА

— Чи знаєте ви, мої подруги та друзі, що це значить, коли нараз повіє вітер десь здалека-далека?

— Чи знаєте, що воно значить, коли він порушить гілля дерева, що біля вашого віконця, і немов тихо-тихесенько шепче-промовляє до вас?

— Не знаєте?... То я вам скажу!

Далеко-далеко, за глибокими морями, за високими горами стояла на високій скелі мурована в'язниця. Тихо було довкруги та сумно. Не співали пташки, не цвіли квіти, не світило Боже сонечко. Тільки з темної, глухої в'язниці гірко ридання доносилося. Бо в тій в'язниці вороги люті-прелюті вже давно замкнули нашу Україну. Її білі руки почорніли від важких кайданів, біле личко померкло від горя, а ясні колись очі щодня гіркими сльозами вмивалися. І тужила вона і ридала за своїми вільними зеленими степами, за голубими ріками, за веселими селами, за хлопцями та дівчатами, що на вулиці співають, гагілки¹) виводять.

І плакала вона, та нікому було потішати, бо вороги люті-прелюті поставили грізну сторожу кругом в'язниці, щоб ніхто з людей не зайшов туди.

Аж одного дня прилетів під її в'язницю буйний Вітер. Прилетів, сів на заґратованому віконці та й каже:

— Не плач, Україно! Я — Вітер-легкокрил. Всюди літаю, все знаю та ніхто мене ні спинити, ні схопити не може. Скажи, що мені вчинити, щоб висушити твої гіркі сльози, щоб давню усмішку на твоє біле личко повернути?

— І сказала йому Україна:

— Полети ж, Вітре-легкокриле, на мою землю, поглянь, чи зеленіють ще мої вільні степи, чи течуть голубі ріки, чи стоять веселі села?

І полетів, зашумів Вітер буйний. Але сумний, невеселий повернувся та й каже:

— Степи твої, Україно, тисячами копит столочені, тисячами стрілен поорані. Ріки твої голубі кров'ю за барвились. А села твої веселі — вони попалені, поруйновані.

І заплакала Україна гірко і сказала:

— Полети ж, Вітре-легкокриле, на мою землю та поглянь, чи співають там на вулиці хлопці та дівчата, чи виводять гагілки, як колись бувало?

І полетів, зашумів Вітер буйний. Прилетів, сів на заґратоване вікно та й каже:

— Сини твої та дочки, Україно, не співають по вулицях, гагілок не виводять. А по темних лісах-борах із ворогами твоїми лютими-прелютими важкі криваві

бої зводять. Не пісні їх гомонять, а скоростріли по лісах густих торохкочуть. Не гагілок вони виводять, а з завзяттям великим на сильнішого за себе ворога наступають. А багато із них кудись пропало; кажуть люди: лиха доля по всьому світу розмахала...

І вперше всміхнулась Україна до тих, що в лісах дрімучих. І блідими устами їм своє

материнське благословення прошептала. І сказала вона Вітрові-легкокрилові:

— Лети ж Вітре, по всьому світу і шукай моїх дочок та синів розгублених. Розкажи їм, як важко я тут страждаю. Розкажи, як брати та сестри їх по лісах, по нетрях за мене борються. І коли побачиш, що забули вони мене, убогу, що дорожчою за мене стала їм багата чужина, то впади на них страшною бурею та винищитих, що мене в горі, в біді покинули. Коли ж побачиш,

що не забули мене мої діти в чужині, що моє слово, моя пісня в них на устах, що мій прапор — у них святощі найбільші, а моя воля — їх мета, то присядь на віконці у них, заворуши гіллям на дереві та шепни тихо-тихенько:

— Готуйтеся визволяти нашу Україну! Кріпите свої сили, гартуйте свого духа, щоб ворога лютого-прелютого побороти! Щоб знову степи мої зазеленіли, щоб за білили села, заголубили ріки. Щоб сини та дочки мої разом воскресну пісню заспівали, радісну гагілку завели; ті що тепер по лісах дрімучих, і ті, що в далекій чужині...

І полетів, зашумів Вітер буйний світами.

— Чи вже знаєте тепер, українські діти, розкинені по цілому світі, що це значить, коли повіє вітер десь здалека-далека, порушить гіллям дерева при вашому віконці та щось тихо шепче, промовляє до вас? ...

1) Гагілка — весняний танок, хорівід. Його виводили в Україні ще з найдавніших часів. Коли ж Україна прийняла Христову віру, гагілки стали виводити на Великдень.

Гануся поверталася зі школи сумна та невесела. Не та вже тепер була школа, що колись! Ще минулого року висів у них в клясі на стіні хрест, і дівчата прикрашували його щоранку свіжими квітками. Коли ж приходила пані вчителька, то всі вставали та молились. Опісля пані вчителька їм розказувала: і про князів, і про козаків і про стрільчиків січових. Пісень таких гарних учила школярів і гри з ними грала. А усміхнена була завжди та ласкава, так що діти всі горнулися до неї, як до рідної. Та не лише діти її любили, бо й старші жінки не раз питали в неї поради, а вона всім то порадила, то допомгла, нікому не відмовила. Добра-добра була їх учителька!

Та тепер, як тільки прийшли знов у село большевики¹⁾, пані вчителька кудись пішла, навіть і не попрощалася зі своїми школярами! На її місце прийшла інша, така погана, недобра. Прийшли діти в школу, а там десь і хреста на стіні вже не стало. Встали та хотіли молитися, як бувало, а вона як почне лютувати, кричати, грозити, що ще й батьків у сільраду²⁾ заскаржить!

Не хотіли діти в таку школу ходити, та мусіли, а то комісар¹⁾ батькам на мітингу⁴⁾ грозив, що всіх у Сибір⁵⁾ вишле! Тож діти тільки на перервах, гуртками збираючися, згадували, яка то добра була колись у них учителька. Але так тихо, пошепки, щоб нова, та большевичка не почула.

Сумна та невесела ішла Гануся і того дня зі школи. Коли ж прийшла в хату, — очам своїм не повірила: за столом у них сиділа їх давня вчителька!

Мама поралася біля печі, подавала їй їсти та все приговорювала:

— Їдьте, паннунцю, їдьте! Такі тепер бідні, марненькі! Не з добром вам тепер там,

у лісі мусить бути! Я щовечора перед Матінкою Божою Гошівською") за вас молюся, що ви наших дітей так гарно вчили! Та навіть не думала, що загостите в нашу хату, а то була б щось ліпше зготовила! Чим хата багата — не погордіть же!

Скрикнула Гануся на радощах, пригорнулася до своєї вчительки, почала їй розказувати, як то тепер зле без неї дітям, як тужать усі за нею, яка та большевичка недобра... Вчителька тулила Ганусю до себе, гладила її русяві косенята (нічого дивного, бо Гануся була завжди найкраща учениця в класі!) і все чогось неспокійно поглядала в вікно.

Не встигла Гануся спитати, де вчителька тепер пробуває, і чому мама каже, що вона "в лісі", як під вікном задудніли важкі кроки... Мама заметушилася:

— Христе Боже! Большевики! Ганусю! Веди паннунцю в льох, та сидіть там тихо!

Гануся ніяк не розуміла, що це все значить, але бачила, як налякалася мама, як учителька, хоч ніби і спокійна, стала бліда-бліда на лиці; отже пізнала, що нема чого розпитувати.

Швидко вибігла з учителькою, відчинила двері до льоху, спровадила її вниз драбиною, замкнула над собою двері.

Стояли обидві в темному, вогкому льоху, і Гануся лиш чула, як з переляку билосся її серце. Та нараз пані вчителька почала їй шептати, та так тихо-тихесенько, що Гануся ледве чула:

— Ганусю, ти була в мене завжди добра школярка,
і я знаю, що тепер допоможеш мені. Я мушу довірити тобі одну важливу справу...

Гануся ледве вимовила стисненим горлом: "Добре, прошу пані!"

— Ти знаєш, чого прийшли до вас большевики? Вони прийшли по мене. Я в лісі, разом з усіма тими, що борються проти них, що хочуть, щоб знову ви могли вчитися в українських, не в большевицьких школах. Щоб знову могли молитися... Щоб знов замаяли українські прапори — такі сині, як українське небо, і золоті, як наші пшеничні лани.

— А тепер на сільраді висить такий червоний-червоний... — ледве зважилася пошепки поскаржитися Гануся.

— Колись ми його скинемо та вивісимо наш, український! — промовила вчителька і пильно наслухувала хвилинку, як стукотіли важкі чоботи большевиків по хаті. А чути їх було щораз ближче; здавалося, от-от і відкриють двері від льоху... Та ні, мабуть, не завважили дверей до льоху в півтемних сінях. Кроки почали поволі віддалюватись і затихати. Гануся відітхнула з полегшею. А тоді вчителька говорила далше:

— Ганусю, я саме й маю тут зі собою наш, український прапор. На нього присягали наші вояки, коли йшли в бій. Якщо большевики вже приходили по мене, вони можуть легко і спіймати мене. А наш прапор не сміє попасти в руки червоних⁷⁾ — вони б його зневажали! Я залишу його тобі. Захочай його добре, щоб ніхто не знайшов — і не кажи про нього нікому! А ми прийдемо і піднесемо його високо-високо ...

— На сільраді?

— Тоді і їхньої большевицької сільради не буде!

Буде наша, українська управа села.

— А, може, краще на церкві? Церква ж вища! Тільки тепер у нас Богослужби немає, бо отця забрали...

— Тоді отець повернеться, і всім буде весело, мов у свято!

— А мама тепер так часто плачуть, а тато такі понурі стали, прошу пані...

— Ось маєш прапор, заховаєш його зараз! — і вчителька передала Ганусі щось завинене в папір. Гануся нічого не бачила, бо в льоху було темно; але їй здавалося, що вона бачить так добре, як той прапор, золотий і голубий, уже лопоче високо над селом. Взяла його тремтячими руками від учительки і поклала за пазуху. І чомусь так мило та тепло стало їй на душі...

Знов залунали над льохом кроки, але це вже була мама.

— Уже можете виходити! Пішли вже, але таки за вами, паннунцю, питали! По всьому обійстю⁸⁾ шукали, чудо якесь, що до льоху не заглянули!

***

Пішла пані вчителька ввечорі, прокралася непомітно городами, щоб большевики не побачили. А Гануся загорнула прапор у свою святкову хустку, що то тета минулого року із празника принесла, і заховала глибоко-глибоко в стодолі⁹⁾ під сіно. І коли тільки мала час, заходила в стодолу, розвивала святкову квітчасту хустку і обережно брала в руки прапор — синій, як небо, і золотий, як пшеничні лани. Та мріяла, як то він залопотить на вітрі, як то мама не плакатиме і отець повернеться, а вчителька з лісу прийде. А большевиків не буде вже зовсім! Потім цілувала рубець прапора і зідхала сумно: коли ж усе це буде? І знов завивала його в хустку та ховала глибоко під сіно.

***

Пройшло чимало часу. Дальше вчила Ганусю недобра большевицька вчителька, і дальше на сільраді висів кривавий прапор, а той справжній лежав захований у Ганусі.

Аж ось одного дня зранку вийшов батько з хати з косою на луг сіно косити — і відразу ж і повернувся. Блідий такий, аж страшний!

— Нас сьогодні вивозитимуть, Параню! Вже під сільраду ціла валка вантажників заїхала!

А мама, як почула, так і впала навколішки перед іконою¹⁰⁾ Матінки Божої Гошівської:

— Ой, Мати Божа, рятуй нас, рятуй! Куди це вони, нелюди, нас із рідної хати беруть?!

Та не тільки мама плакала! Кругом лунав селом плач, ревіла налякана худоба і гуркотіли мотори вантажних машин. Та нараз весь той галас заглушило щось неначе грім.

А на другому кінці села озброєні большевики вже гонили силою людей в авта. Грім повторився, тільки ніби якийсь уриваний, дивний такий... Батько, як тільки почув його, відразу мов прояснів:

— Чуєш, Параню, стріляють! Отам від Вільшини!

Може, це наші повстанці?

— Ой Боженьку, коби ж повстанці! — застогнала мама.

— Недаром їх пастух Ілько вчора в лісі бачив! Може, ще нас вислухає Мати Божа!

А постріли все густішали, і вже видно було, як із лісу виступав розстрільною загін повстанців. Большевики спершу мов зніяковіли від несподіванки, а потім кинулися відстрілюватися, залишаючи людей біля возів. Закипів бій.

— Ховайтеся швидко в льох! — крикнув батько.

— А я іду... я їм теж ще покажу! — і як стояв, з косою на плечах, вибіг із хати.

Мати стала поспішно знімати ікону зі стіни, щоб захвати зі собою, і час уже було, бо ось навіть у вікно брязнула одна кулька.

Мати не бачила, як Гану ся, що сили стало, погнала в стодолу. В дівчинки була лиш одна думка: там її прапор, а його ж треба буде, коли повстанці прийдуть! Хильцем пробігла подвір'я, хоч кулі свистали над самою її головою. Добігла до стодоли і почала швидко добиратися до своєї криївки. Дісталася туди, схопила прапор, сховала за пазуху. І знову стало тепло і так спокійно на душі... Уже була при воротах стодоли, як почула зовсім близько крики та стрілянину: бій ішов на самому їх подвір'ї. Вийти зі стодоли — про це їй гадки не могло бути! Прилягла на сіно і ждала. Та нараз — що це? Якийсь дивний тріскіт... Щілинами у стрісі почав знаходити в стодолу їдкий дим. За димом появилось і полум'я, і вже на горищі почало займатися сухе минулорічне сіно. Так, мусіло десь загорітися від гранат!

А гамір битви не вгавав. Чути було оклики "Слава". Чути було прокльони большевиків, стогони пораниених ... Гануся забилася в куток стодоли, щоб лиш найдалше від огню! Та й тут душив дим і ставало дуже-дуже гаряче.

Здавалося, битва вже пересунулася трохи далше, а дим так душив! Гануся почала добиратися до дверей, а іскри з горючого сіна вже падали на неї і пекли так болюче! Ще кілька кроків! її волосся починало займатися, рукав сорочки затлівав... А вона все думала: "Щоб лиш урятувати прапор! Його ж буде треба!"...

Ще крок — і всією силою Гануся наперла на ворота і вискочила на двір...

***

Під церквою найстарший дід у селі вітав повстанців хлібом та сіллю.") Хто не гасив вогню, що кинувся по селі від Ганусиної стодоли, той прийшов побачити наших стрільців. Жінки виносили їм їжу, діти розглядали кріси та примірювали шапки-петлюрівки.") Навіть собаки — і ті не гарчали, а радісно скавуліли та лестилися повстанцям до ніг.

Аж ось із бічної вулиці вибігла Гануся. Коса та рукав були в полум'ї. Перед собою несла синьожовтий український прапор. Несла далеко, у витягнених руках, щоб вогонь і його не захопив. Кинулися до неї селяни, кинулись і повстанці. Простягнула їм Гануся прапор і прошептала, задихуючись:

— Ось маєте; тепер його можна повісити високо-високо! — і впала зімліла.

Коли пробудилася, побачила біля себе маму і батька. І суворі лиця повстанців, що тепер так приязно усміхалися до неї... її давня вчителька перев'язувала їй попечену руку.

А на самому вершку церкви, аж під хрестом, лопотів над усім селом справжній український прапор: голубий, як українське небо, і золотий, як пшеничні лани...

1) Большевики зайняли Західню Україну 1939 року. Два роки пізніше німці прогнали большевиків. Під займанщиною німців українцям теж жилося дуже погано, але бодай у школах могли вчити вчителі-українці. Опісля, в 1944 році большевики знову прогнали німців. Про цей час тут і пишеться.

2) Сільрада — скорочено зі слів "сільська рада" — большевицький уряд у селі.

3) Комісар — большевицький урядник, особливо завзятий большевик, що призначений на те, щоб заводити большевицький лад.

4) Мітинг — збори.

5) Сибір — земля далеко на півночі Азії. Туди большевики ви возять українців, що не хотіли їм коритися.

6) Гошів — село в Західній Україні, де був чудотворний образ Матері Божої.

7) Червоні — большевицький прапор с червоний, тому й большевиків називають червоними.

8) Обійстя — подвір'я з господарськими будівлями.

9) Стодола — будівля, де переховують збіжжя та пашу для худоби. Те саме, що й клуня.

10) Ікона — святий образ.

11) Це давній український звичай — вітати дорогих гостей хлібом та сіллю, отже всім добром, що є в хаті.

12) Петлюрівка — військова шапка, така, яку носили вояки Української Армії під проводом Головного Отамана Симона Петлюри, ще 40 років тому. Подібні шапки носять і тепер наші повстанці.

ОСІННИЙ ЛИСТОЧОК

Ромчик і Оріся жили у Львові,1) де зелені сади і церкви чудові, де восени паде тихенько листя, шляхи вкриває килимом барвистим.

Ходили вони щоранку обоє у школу. Хоч добре вчилися, та школи не любили, бо там погані москалі учили. Там не було ікон, не знали там і свята і молитов не дозволяли відмовляти. Та нічого робити: му сіли у школу ходити!

А коли Ромчик та Оріся проходили ранком промінним попід ратушем,2) де леви два камінні, большевицьку бачили сторожу: з крісами, насуплену, ворожу... Прапор лопотів на ратуші багровий, наче купаний в невинній крові!

Тільки ввечері, коли вертали в хату, зачиняла щільно вікна мати і розказувала про минуле дітям: як Україна була славна в світі, про красу та про багатство України — і як татко на Воркуті3) деє гине...

Слухав Ромчик мамині слова завзято, в кулачки стискав усе рученята, а в Орісі, мов роса по листі, по лиці збігали слізоньки перлисті.

Раз у листопаді, у неділю, зранку пішли Ромчик та Оріся на прогулянку. Де

каштани жовті, в тузі всі похилі, де стояли мури Цитаделі.4) Йшли. Сміялось сонечко осіннє, і листки стелились по камінні. Кулями пошарпані, понурі, червоніли Цитаделі мури.

Золотий листок серед дороги злинув дітям просто перед ноги. І нараз почули діти пречудову золотого листа дивну мову:

— Де йдете ви стежкою обоє, вояки готовились до бою. А було це вже давно, нівроку: тисяча дев'ятсот вісімнадцятого року.5) Ранок перший того листопада зустрічав усіх привітно, радо. Прапори, немов бурливе море, піднімались, синьожовті, понад містом вгору. Впали з рук кайдани всі ворожі, і здавалось — Правда переможе! Та вже після полудня всі почули, як летіли з-за домів ворожі перші кулі. В бій пішли стрільці, чота за чотою — боронити довгождану волю. А за ними йшла вулицями, крізь тишу лиховісну, їх стрілецька пісня.

— Тут, де я поклався вам під ноги, впав у бою стрілець під час облоги. Плакав дощ, коли стрілець загинув у боротьбі за рідну Україну...

Проминали довгі, довгі літа... Щось завжди мінялося у світі. То плило собі життя спокійне, то гарматами ревіли війни. Тільки місяць листопад у Львові все той самий: мрійливий, чудовий. Все листки з дерев падуть додолу, шепчуть казку про колишню волю. ..

Підняла листок з землі Оріся, той, що споминами золотився, і забрала зі собою в хату. За ікону там його поклала мати.

І не знали большевицькі всі сторожі, з крісами, насуплені, ворожі, що в руках несли у хату діти казку ту, що світлим сонцем світить, що у дні важкі дає розраду: жовтий лист львівського Листопада...

1) Львів — місто в Україні, головне місто Галичини.

2) Ратуш — будинок міської управи.

3) Воркута — карний табір далеко на півночі. Большевики вивозять туди багато українців.

4) Цитаделя — міська твердиня у Львові. В 1918 році там боронилися наші стрільці проти поляків.

5) Тоді українці перебрали були вночі владу від Австрії у Львові та в усій Галичині і вивісили на ратуші синьожовтий прапор.

ЮРЧИКІВ СОН

Юрчик прийшов додому — перший раз із української школи.1) Кинув книжку на стіл і почав сам перед собою нарікати, бо батьки саме пішли на роботу:

— От тобі й маєш! Доволі було однієї школи, а тут ще й до другої посилають! Як же я можу так учитися? От мої товариші пішли тепер грати в м'яча, а я мушу ще й тепер сидіти та писати завдання! І навіщо воно мені здалося? Писати та читати по-українськи якось трохи вмію, — більше мені й не треба!

Довго так лютував Юрчик, а вкінці таки відкрив книжку та сів писати завдання. Почав списувати з книжки, як казав учитель:

"Володимир Великий охрестив усю Україну" ... Писав Юрчик, а гнів таки не минав.

А від того букви були такі криві та погані, що аж глянути страшно! Хотів Юрчик щонайгірші витерти, та трохи усієї картки не видер.

— Отака то робота! — думав. — Ні, вже більше так мучитись не буду! Скажу просто батькові, що досить мені однієї школи! — і позіхнув широко, а через хвилину почав дрімати, сперши голову на руки на столі. І вже у півсні повторював ще:

— І не хочу, і не буду; досить мені з однією школою мороки!

Та приснився Юрчикові дивний сон: побачив він своє рідне село, таке, яким йому мама недавно показувала на світлині: білі хати, дорога, клуні,²⁾ обороги.³⁾ І ось бачить Юрчик, як до однієї клуні сходяться хлопці й дівчатка, такі, як і він. Тільки не разом, не гуртом, а поодинці, без співу, без гамору, неначе крадькома, немов чогось бояться... А в клуні за дверми стоїть один хлопчина і нишком заглядає в щілину між дошками дверей. Коли ж хтось підходить, відчиняє двері, але лише трішки, а той, що прийшов, проховзується всередину. І так одне за одним, і чи не десяток їх зібралось.

Клуня вся повна сіна, лиш посередині прохід і вгорі, під самим дахом трохи місця. І туди діти вилазять усі драбиною та збираються біля діри у стрісі,⁴⁾ де трохи видніше. Та щось шепочуть поміж собою. Юрчик чув, що говорили вони щось про науку. Але що саме говорили, не міг ніяк розібрати, бо говорили вони так тихесенько, як вітер листячком шелестить. І видно було, що всі когось ждали, бо раз-у-раз виглядали нетерпеливо крізь діру у стрісі.

Та нараз надбіг ще один хлопчина. Видно було, що спішився і був дуже схвилюваний. Ввійшов у клуню і почав живо розказувати тому, що при дверях. Юрчик почув лише таке:

— Нашого вчителя взяли! Я сам бачив, як вели його емведисти⁵⁾ зі зв'язаними руками. Я дав уже знати кущовому.") Може, наші ще визволять його. Зараз іду під сільраду — і так сьогодні науки, мабуть, уже не буде!

А тоді той другий взяв його за руку та повів вгору на сіно. Всі гляділи на нього допитливо, а він почав говорити:

— Друзі, Михась саме приніс вістку, що нашого вчителя Голубого ув'язнили большевики. Та нехай вони не думають, що коли не стане вчителя в нашій рідній, справжній українській школі, ми перестанемо вчити ся!⁷⁾ Ще ніхто в селі не знає, де саме ми вчимося, а наш учитель напевно нас не зрадить! Я знаю, де захована наша книжка. Тож сьогодні будемо вчитися так пильно, немов би наш учитель був із нами. Ти, Івасю, станеш на стійці при дверях, а ти, Степане, будеш дивитися крізь діру у стрісі.

Обидва хлопці відразу виконали наказ цього старшого, хоч він не виглядав на дуже старшого від них. А тоді він видобув із сіна маленьку книжечку, і Юрчик зі здивуванням прочитав наголовок: "Історія України. Видання Української Повстанської Армії".⁸⁾

Хлопці та дівчата похилилися над книжкою і почали читати. Юрчик почув: "Володимир Великий охрестив усю Україну". І далі, і далі, та так гарно, так рівненько, виразно. Опісля змінили стійкових, щоб і ті могли почитати. Потім почали одне за

одним переказувати прочитане і пригадували, що читали давніше. В очах у них світилися огники, коли розказували, як то колись Україна була славна та могутня, як прийняла віру Христову...

Та нараз стійковий заворушився:

— Дивіть, селом ідуть емведисти, переглядають усі хати, клуні...

Старший рвучко схопив книжку і сховав її собі за пазуху.

— Хтось один проведе всіх крізь діру в стрісі на оборіг, а звідтіля скачуть у городи та розбігайтеся! Я лишуся тут, щоб здержати большевиків, поки ви ви лізете!

— Ні, Васильку! Це моя клуня, і лишуся я. Ти мусиш провести всіх і книжку сховати, бо другої в нас немає! А коли мене побачать у моїй клуні, менше пі дозріватимуть! — сказало найменше дівчатко.

Старший завагався, а опісля сказав: "Добре!"

Всі почали просуватися за ним дірою в стрісі. Дівчинка вийняла хустку, сіла біля дверей і почала ніби вишивати.

В цю ж хвилину большевики застукали у двері своїми чоботиськами. Дівчинка ще не відкривала, бо ще чути було, як шелестіло сіно; видно, не всі ще були на оборозі.

Та врешті большевики розбили двері і вдерлися до клуні.

— А, це тут упівська школа!? — крикнув їх командир. І просто до дівчинки:

— Це в тебе петлюрівська?) школа?

— Не знаю... А що це таке? — спитала ніби байдуже дівчинка.

— Не знаєш? Я тобі покажу, що знатимеш! Добре ми вже сліdkували весь час за вами! Вашого вчителя вже забрали — і вас усіх ще вилavimo! Кажи — де школа?

— Не знаю! — відповіла ще раз.

— То ходи з нами! Ми вже таке зробимо, що все роз кажеш! — і вхопив її за плечі та попхав перед себе.

Вона злякалася, стрепенулася. Та відразу ж личком пробігла радісна усмішка: в клуні було тихо, як маком сіяв. Всі були врятовані! Спокійно пішла перед емведистами...

***

Юрчик прокинувся і добру хвилину не міг пригадати, де це він. І тільки поплямлена та почеркана сторінка в зошиті перед ним пригадала йому все. З соромом видер її Юрчик і почав знову писати: рівненько, гладко, чисто...

З того дня він ходив пильно в українську школу, хоч не раз дуже хотілося замість того йти гратися з товаришами. Та тоді він відразу згадував, що все ж таки не так важко йому вчитися, як тим дітям на Рідній Землі...

1) Юрчик жив з батьками на еміграції, на чужині і мусів ходити насамперед у чужу школу.

2) Клуня — інакше стодола.

3) Оборіг — чотирикутний дах на стовпах, що під ним складають сіно.

4) Стріха — солом'яний дах.

5) Емведисти — большевицькі поліціанти.

6) Кущовий — провідник куща. Кущ — це декілька хат у селі, що їх мешканці потайки змовляються, щоб разом боронитися проти большевиків.

7) Хоч у большевицьких школах і вчать по-українськи, але вчать багато неправдивого та злого. Тому свідомі діти сходяться потайки самі, щоб під проводом повстанців учитися правди про Україну.

8) Українська Повстанська Армія, коротко УПА — українське таємне військо, що бореться проти большевиків.

9) Головний Отаман Симон Петлюра боровся проти большевиків 40 років тому. Большевики вбили його підступно, а всіх свідомих українців називають і досі "петлюрівцями".

ЯК МАРТУСЯ З МАМОЮ ЇЗДИЛИ В УКРАЇНУ

Коли Мартуся прибігла з подвір'я в хату, вона побачила, що на стіні біля вікна висіла якась нова світлина. Мартуся підійшла до неї і почала розглядати. Там була якась хатка — тільки не така, які тут, великі, на багато поверхів. А така мала-малесенька, що дах трохи не покривав віконець. Перед хаткою цвіли квіти і стояла лавочка, а на ній сиділо двоє стареньких людей. Все це Мартуся пізнала зразу. Та вона хотіла знати щось більше. Хотіла знати, що це за хатка, як називаються ці квіти, що це за люди на світлині. Отже Мартуся почала питати маму. Мама сиділа задумана над вишиванням, але на питання Мартусі почала відповідати дуже уважно:

— Це, доню, хатка твого діда і бабуні. Ось тут вони й сидять на призьбі перед своєю хатою. А ці квіти — це соняшники та мальви. Під самим вікном простелився барвінок.

Мартуся знала пісеньку про барвінок: "Стелися, барвінку, низько, низенько" і почала її наспівувати півголосом. Опісля нараз запитала:

— А це моя бабуса?

— Твоя, дитинко.

— І дідо мій?

— Також твій. А мої це батько і мати. Так, як я — твоя мати, а тато — твій тато.

— Ага! — І Мартуся почала думати, яке то воно все дивно, що мами мама — її бабуса. А потім спитала:

— А ти любиш бабусю?

— Певно, що так!

— А бабуса тебе любить?

— Дуже любить!

— А мене?

— І тебе любить, моя кришечко, хоч вона тебе ще й не бачила. Я тільки змогла їй листа передати, що в неї внучечка така маленька. Та й то не знаю, чи знайшов він бабусю, чи ні.

— А чому бабуса мене не бачила?

— Бо вона залишилася дома, в Україні, у своїй хатці.

— А чому ми не можемо поїхати до неї? Я дуже хочу їхати до бабусі!

— О, це дуже далеко, моя дитино. Пригадуєш, як ми приїхали сюди кораблем; а це ще куди, куди далше.

— А я поїду далеко-далеко! Я хочу до бабусі! — і Мартуся вже починала кривитися, мов до плачу. Тоді мама взяла Мартусю на коліна і сказала:

— Знаєш що, ми зараз так ніби поїдемо в Україну.

Добре? Приготов скоренько всі свої речі, а ці два стільці — це буде наша залізниця. Добре?

— Добре!

І Мартуся швидко принесла свою ляльку у вишитій сорочці, що то її тато чомусь називав Наталка-Полтавка,¹⁾ свою книжечку з образками та козака без одної ноги. Мама каже, що то йому татари²⁾ ногу в бою відрубали. Марта посклала свої скарби на стільці, сама видряпалася на нього і почала плескати в долоні:

— А я вже готова, готова, а я поїду, поїду, поїду!

— А вважай, чи двері в залізниці добре зачинені, щоб ляля не випала, коли почнемо швидко їхати! Хто хоче на Україну, прошу відразу всідати! Через одну хвилину від'їжджаємо! Фю-ю-ю-ууу! Чах, чах, чах... А правда, як швидко їде поїзд?

Мартуся ще не дуже розуміла, як то поїзд їде, але повторила згідливо:

— Швидко їде!

— Чах-чах-чах! Фю-ю-ю-уууу! Ми приїхали над море. Прошу всіх висідати! Поїзд далше вже не йде! Корабель в Україну відпливає через кілька хвилин!

Прошу швидко пересідати!

І мама допомогла Мартусі перенести все її добро на крісла по тому боці стола.

— Гу-у-у-у! Чуєш, як гудок гуде? Це знак, що ми вже відпливаємо. Тільки вважай, не підходь заблизько до краю чардака³⁾ щоб ти не впала у воду.

Для певности Мартуся притулилася до мами, щоб, бува, не впасти.

— Чуєш, як хитає кораблем? Це, мабуть, буря буде. Бо й небо захмарилося!

— А яка це буря?

— А така, що на морі встають такі великі, великі хвилі, що аж через верх корабля переливаються, і вітер віє, і громи б'ють. А ти боїшся бурі?

Мартуся подумала, подумала і сказала:

— Ні, бо я козачка! (Це так тета навчила її говорити).

Мама погладила Мартусю по голівці:

— От і добре. Та вже здалека видно і берег. Зараз будемо висідати.

— А це вже Україна?

— Ні, дитино. Ми ще їхатимемо довго, довго поїздом, щоб доїхати туди.

Мартуся скривилася:

— Ще так далеко?

— Далеко, дитино, та це нічого. Доїдемо на Україну, то й не жалуватимеш. Гу-у-у! Заїжджаємо в пристань. Прошу висідати! Поїзд на Україну стоїть на станції справа, на четвертих рейках!

І Мартуся з мамою заметушилися, щоб забрати всі свої речі та перейти до поїзду.

— Фю-ю-ууу! — і поїзд покотився.

Їхали доволі довго — аж поки мама не скінчила вишивати цілу квітку.

Мартуся сиділа чемненько і думала, як то буде, коли вони приїдуть в Україну.

— Фю-ю-ю-ууу! Ми вже в Україні! Місто Холм! Поїзд стоятиме тут десять хвилин! Можна висідати! Ану, висядьмо та подивимося на Холм! — і вони обидві підійшли до вікна.

— Бачиш, Мартусю, оцю високу вежу?

— Бачу. — І Мартуся пильно гляділа туди, куди вказувала мама.

— Цю вежу побудував колись дуже давно наш король Данило.

— Данило?

— Він так називався. А був він королем над усім краєм. І боровся з татарами...

— А татари моєму козакові ногу відрубали!

— Бачиш, вони такі недобрі, тому й Данило хотів прогнати їх з України. Та вважаймо, щоб ми до поїзду не спізнилися! Треба ж іще швидко поцілувати нашу рідну землю на привітання!

— Поцілувати? А чому?

— Бо вона свята, дитино! Так, як цілуєш хрестик чи святий образ у церкві на престолі, так треба й її поцілувати!

— То я поцілую! — І Мартуся щиро поцілувала малий килимик на долівці.

— Фю-ю-ю-ууу! Хто хоче їхати далше, нехай всі дає! Ми зараз від'їздимо! Чах-чах-чах-чах! — І Мартуся з мамою вже були знов на своїх місцях.

— Бачиш отам, по правій руці велике місто?

— Бачу.

— Його збудував теж король ...

— Данило!?

— Так. Бачиш цю церкву на горі, з великою банею?4)

Це храм святого Юра.

— А хто такий святий Юр?

— То був колись давно такий великий лицар, що забив лютого змія. На його честь поставили у Львові цей храм. Та ми вже минули Львів. Зараз побачимо Карпати...

— А це місто?

— Ні, це гори. Такі високі та гарні і всі покриті зеленими лісами. А в горах живуть гуцули. Вони пасуть вівці і виробляють такі дерев'яні речі, прикрашені кораликами. — Тут мама показала маленьку коробочку, що стояла на її столику, і додала:

— А гуцули також співають коломийки.

— А я також умію коломийки! — покликнула мала Мартуся і, забувши, що вона в поїзді, зіскочила з крісла, взялася під боки і почала танцювати, приспівуючи: Ой нема то краю, краю Над ту Верховину, Коби ж мені погуляти Хоч одну годину!

Мама заплескала в долоні на знак, що Мартуся добре танцювала, а тоді продовжувала:

— МИ вже проїхали попри Карпати, а тепер їдемо все далше на схід.

— А що це "схід"?

— Це там, де сонечко сходить щоранку. Туди ми їдемо. Ось бачиш: тепер ми проїжджаємо понад Збруч.

Це така річка.

— Велика?

— Ні, маленька, але погані наші вороги казали, що ми інші, а наші брати за цією річкою — знов інші.

А ми всі — такі самі!

Мартуся слухала з відкритим ротиком.

— А тепер їдемо Поділлям.5) Бачиш, які тут чудові лани пшениці!?

— А яка це пшениця?

— А ось подай мені ту коробку, що на полиці, я тобі її покажу.

Мартуся подала, і мама вийняла з неї пучечок пшеничних колосків та кілька засушених пільних квіток.

— Ось бачиш, яка пшениця. З її зеренець роблять муку, а з муки — хліб. По всій Україні шумлять золоті лани цієї пшениці. Багата наша Україна! Але сховай тепер цю пшеницю знов до коробочки та постав на полицю. Це я взяла її з нашого поля, коли ми виїздили на чужину... Так, гарно. А чи чуєш тепер цей могутній шум?

— А що це таке?

— Це наш старий Дніпро шумить. Це — найбільша і найкраща ріка в Україні. Колись по ньому козаки пливали своїми чайками — так звали вони свої човни.

Це вони називали Дніпро своїм батьком. Ось ми вже й бачимо його. Бачиш, він такий широкий, що ледве видно другий берег. Та поглянь туди вгору! Чи бачиш

там далеко, на семи горах велике місто? Бачиш високі церкви з золотими банями?

— Бачу.

— Це наша столиця, наш рідний Київ. А це собор святої Софії.6) А в ньому найкращий образ Богоматері, такий великий, куди більший, ніж людина. І весь складений із таких дрібнесеньких камінчиків. Його вже дуже, дуже давно склали.

— А який це образ?

— А ось такий, як наш, цей у кутку, під мережаним рушником, тільки такий великий-великий ... І скільки вже разів не находили вроги, скільки разів не руйнували та не палили цієї церкви, все таки ніхто не зумів знищити стіни, що на ній цей образ. А ось бачиш, над Дніпром стоїть велика статуя з хрестом у руках. Це святий Володимир. Він теж був колись князем в Україні. І він охрестив усю Україну, бо до того часу в Україні Бога не знали. І за це він став святим у небі...

— Та ось ми вже за Дніпром. Тепер уже недалеко і до бабусі. Ось ще переїдемо Трубіж7) — це така річка — і пора нам уже готувитися висідати. Поглянь добре, чи ти гарненько зачесана, чи суконочка чистенька, щоб

бабуся не мусіла стидатися своєї внучечки!

— Ось глянь! Від цього камінного хреста вже починаються наші поля, а там, у садку проти сонця — дідова пасіка.

— Фю-ю-ю-ууу! Станція Калинівка! Прошу висідати! Бачиш, ми вже висіли, але треба пройти стежечкою

ще шматок дороги. О, бачиш — уже видно нашу хатку...

І мама з дочкою підійшла до картини, що на стіні.

— А дідो і бабуса сидять на призьбі та так дуже зрадіють нам, а бабуса пригорне тебе до свого серця, отак...

І мама так щиро і довго обнімала Мартусю, поцілувала, і чомусь почали нараз по її лиці плисти сльози. А опісля обтерла сльози і сказала швидко, ніби байдуже:

— Іди вже бавитися, Мартусю. Наша подорож уже скінчена.

— Ой, так шкода! Правда, мамочко, ми ще колись поїдемо туди?

— Поїдемо напевно, дитинко! І не на-ніби, а таки справді! Тільки треба тобі бути чемною і дуже просити Матінку Божу, щоб прогнала ворогів із нашої землі. Тоді напевно поїдемо туди — і вже на правду!

І мама пішла варити обід, бо незабаром батько мав прийти з праці, а Мартуся осталася сама з Наталкою-Полтавкою, козаком та книжечками. Та від цього дня вона завжди додавала до щоденної молитви:

— І дай, Матінко Божа, щоб ми справді повернулися в Україну!

1) Наталка-Полтавка — назва оперети, що її написав Іван Котляревський. Там говориться про дівчину Наталку з Полтави.

2) Татари — монгольський народ, що нападав у давні часи на Україну.

3) Чардак — поклад, верх корабля.

4) Баня — дах церкви, у формі півкулі.

5) Поділля — височина в Україні, між ріками Бугом та Дністром.

6) Собор Софії — величезна і прегарно розмальована церква в Києві, що її збудував наш князь Ярослав Мудрий 900 років тому.

7) Трубіж — річка, що вливається до Дніпра з лівого боку, на південь від Києва.

ЗОЛОТЕ ЯНГОЛЯТКО

Прикрашував Янгол у небі ялинку для чемної Ориси та її братчика Левка. Понавішував і цукорків, і золочених горішків, і янгольського волосся. Всього навішав — і ще ніби чогось недостає! Взяв він тоді з полиці паперове золоте янголятко і застромив на самий вершок ялинки.

Взяв ялинку і полетів поміж рожеві хмаринки аж у хатку в Америці, де жили Орися та Левко з батьками. Тихесенько поставив ялинку у вітальні, а сам вилетів крізь зачинене віконце, бо Янголи й таке вміють.

Побачили Орися і Левко ялинку — і зраділи ж нею! Показували її і мамі, і батькові, і бабусі, і всім тіткам. А Орисину лялю Наталку таки посадила під ялинку, щоб бодай вона там ночувала, бо їй не треба було йти спати, а Левко та Орися вже точно в дев'ятій годині му сіли бути у своїх ліжечках.

Настала ніч, в хаті погасили світло, а тоді, як знаєте, всі забавки починають говорити. От і спитало янголятко лялю:

— А що це за такий дивини та гарний одяг маєш ти на собі?

— Це полтавський одяг.

— А чому ти його вдягнула?

— Бо сьогодні велике свято, Різдво, а я — Наталка-Полтавка, з Полтави!1)

— З Полтави? А це далеко звідси?

— О, дуже далеко, аж за океаном, в Україні.

— А як же ти звідти аж сюди забрела?

— Я, там ніколи не була. То ще батьки Орисі та Левка приїхали звідти! Там залишили вони свою сестру, а вона теж має діточок: Івася та Харитго...

— Як же ти все це знаєш? — спитало цікаво янголятко.

— Бо Орися залишається сама дома, коли її батьки йдуть до праці, а Левко у школу. Тоді вона говорить зі мною довго-довго і все мені розказує. Казала мені, що вона ще й не бачила Івася та Хариті, а дуже хотіла б їх хоч раз побачити.

— Так чому ж вона не поїде до них?

— О, бо там панують такі погані большевики! Вони її відразу вбили б, і Левка теж, а мені певно розчерепили б голову, бо моя голова із справжньої порцеляни!

— То чому ж Івась та Харитя не приїдуть сюди, а мусять жити з ними?

Тут уже ляля Наталка не вміла нічого відповісти янголяткові і замовкла.

А янголятко подумало-подумало, а далі стріпотіло золотими крильцями, вскочило в піч, що якраз уже була вигасла, і комином вилетіло надвір. Струснуло сажу з пір'ячка і полетіло. Питало дороги то в кучерявих хмаринок, то в зірок, що моргали на небі, то в пташок-мев, що літали понад океаном. І так полетіло аж в Україну та сіло на вулиці якраз проти одного дому в місті Полтава.

Побачили його крізь віконце діти, вибігли на вулицю, забрали в хату і посадили поміж свої забавки.

І знов настала ніч, коли то забавки говорять, і янголятко спитало ляльку, що сиділа біля нього:

— Як тебе звуть, лялю?

— Катюша! — відбуркнула лялька. — А тебе як?

— Мене — Янголятко.

— Яке погане ім'я! — зареготалася лялька. — А ти звідки?

— Яз неба, а ти?

— З самої Москви!2) А неба нема; так учив моїх дітей їх батько, Я добре чула!1)

— Та хто ж такий їх батько? — вжахнулося янголятко.

— Большевицький комісар!

Янголятко аж здригнулося від страху.

— А він не розчерепить тобі голови?

— Мені ні, бо моя тверда, дерев'яна, але зате він висилає багато-багато українців у далекий, холодний Сибір. Я сама чую про це щодня. Ось і сьогодні при обіді він хвалився, що вислав туди одну українську родину з дітьми Івасем та Харитею...

Та янголятко дальше вже не слухало. Воно шугнуло в мишачу дірку і довго-довго

блукало темними хідниками, поки знов дісталось на поверхню землі в лісі, далеко від людських осель.

А тоді полетіло, що сили стало, шукати в Сибіру Івася з Харитею. Дорогою помагали йому, пораду давали то звірі в лісах, то пташки на деревах, а деякі з них і в гніздо чи в нору погрітись пускали.

І залетіло воно в такий край, де вічний сніг та непроходимі ліси. Побачило там убогу хатку — не хатку, нору — не нору, а в ній двох маленьких, худеньких дітей, що заkostenілими пальчиками розпалювали вогнище з соснових полін.

А коли вони побачили янголятко, дівчинка аж заплескала в долоні:

— Ой, яка гарна цяця! Я хочу такої!

А янголятко злетіло до них і спитало (бо там завжди ніби ніч, і воно могло говорити), чи не бачили вони де Івася та Хариті, що то їх большевики заслали у Сибір?

— Та це ж ми! — зрадів хлопчина.

Взяли вони янголятко в хату, а воно почало їм розказувати, як то приніс його Янгол із неба, як розмовляло воно з лялею Наталкою, як летіло понад океаном, як попало в хату недоброго комісара та ляльки Катюші, як утекло від них, щоб шукати Івася та Харитю в Сибірі, щоб розказати їм, як дуже тужать за ними їх братчик Левко і сестричка Оріся в Америці.

А коли питали його ще і ще, то воно розказало, як гарно, як тепло та ясно було в небі і як малий Ісусик прийшов на світ в убогій хатині, такий, як їхня — прийшов, щоб потішити всіх і їх на заслання теж!

Так розказувало, а діти слухали, аж поки прийшли домів батьки Івася та Хариті. А вони цілими днями мусіли рубати дерева в лісі. І тоді янголятко ще раз їм розказало все, а мама дітей аж плакала з радості.

І так янголятко залишилось у темній хатині в Сибірі. І в цій хатині лише воно одно було ясне та веселе.

Але щоразу, коли Івась чи Харитя кидали на нього погляд, на їх блідих личках розцвітала усмішка.

1) Полтава — місто на Лівобережній Україні, над річкою Ворсклом. Там народився був славний наш письменник Іван Котляревський та Головний Отаман Симон Петлюра.

2) Москва — столиця Московщини або Росії.

3) Большевики не вірять у Бога і в небо. Тому й лялька, що жила в них, не знала нічого інакшого.

ВИШИВАНІ КВІТКИ

Було це давним-давно на нашій Україні. Жили у городі Чернігові1) брат із сестрою. Брат називався Яромир, а сестра — Доброслава.

Яромир був лицар славний, тисяцький у війську княжому. Коли виїздив, було, ранком із двору у степ — на білому коні, у блискучій зброї, попереду війська свого, то здавалося, що сонце ясніше світить і буйна трава степова до ніг йому стелиться.

На вулицях города всі з пошаною уступалися Яромирові з дороги, бо знали, що

немає лицаря над нього. А найбільше боялися його люті половці²⁾ у степах. Бо знали, що як тільки вийде він у чисте поле, як тільки махне мечем, то горе буде їм, поганим.

А Доброслава гляділа крізь мале віконце у своїй хоромині³⁾ як проїздив Яромир вулицями, і раділа, що ніхто їй має такого хороброго брата, як вона.

Та ось вирушив великий князь київський на лютих половців. Пішов з ним і Яромир із своїми дружинниками.

Пройшло багато днів, аж ось повертаються княжі вої⁴⁾ і кажуть Доброславі:

— Із сумною вісткою прислав нас до тебе князь київський: взяв лицаря Яромира живцем хан⁵⁾ половецький у неволю. Повіз його в далекі степи половецькі. Даремно старалися ми його догнати..."

І заплакала Доброслава. А ранком, коли ще челядь⁶⁾ спала, пішла у світ шукати свого брата.

Ще весело їй ішлося, поки проходила селами українськими. Тут люди радо її гостили, на ніч приймали, та ще показували, кудю їй у степи половецькі мандрувати. Ще неважко було, коли вийшла в степи⁷⁾ українські. Трава там така буйна-буйна, а квітів барвистих так багато, аж за очі бере. А понад степом різної птиці стада, і всі летять на схід. Пішла за ними і Доброслава, бо знала, що туди дорога до половців.

Та вийшла у степи половецькі, а там уся трава жовта, зів'яла, гарячим сонцем спалена. Ні квітів, ні птичок не видно. А сонце пече, і йти важко. Та не приставала Доброслава, а все спішила, щоб якнайшвидше до Яромира дістатися.

Довго блукала вона степом, уже з утоми та голоду ледве ворухитись могла, аж ось — стоять у степу гострокінчасті половецькі шатра. Підійшла вона ближче і стрінула сторожу половецьку. Розказала їй, хто вона та чого шукає. Посміхнулися злобно половці і повели її до свого хана.

А хан і справді держав Яромира у себе, в наметі замкненого. І щоразу питав його:

— Чи хочеш, лицарю руський, Яромире, мені на службу стати, разом зі мною русичів⁸⁾ воювати? Дам тобі, чого лиш забажаєш, ще й за сина свого тебе прийму".

А Яромир відказував:

— Немила мені твоя служба, хане. Я — руський лицар, а русичі вірні до смерти князеві своєму та землі

своїй. Не буду я задля твоїх багатств наші звичаї прадавні ламати!"

І розлютився тоді хан дуже, сказав замкнути Яромира в окремому шатрі, куди ні один промінчик сонця не заходив, і наказав його самою водою та сухим хлібом кормити. І мучився Яромир, чорнів та охлявав з кожним днем. Вже здавалося: не то що мечем орудувати, а навіть кроку поступити не зумів би. А все таки, коли хан питав його знов, чи готовий він князя свого зрадити, Яромир відповідав: "Ні!"

Коли хан побачив Доброславу, задумав їй з помсти великого болю завдати. Сказав він:

— Є у нас лицар Яромир, та не хоче він сестри ні бачити, ні знати. Він уже до половців пристав і давно забув про Русь і про князя свого. І ти, дівчино, найкраще теж поклонися мені; тоді він, може, і з тобою говорити захоче".

І запалало личко Доброслави гнівом, і сказала вона:

— Може й поклонився вам мій брат, коли ви його чи то голодом, чи мукою приборкали. Та я вам не поклонюся ніколи!"

І, мов вітер степовий, вибігла з ханового шатра і помчалась у степ. А там упала на землю, від степового сонця гарячу, і гірко-гірко заридала, що відцурався братік її Яромир і землі рідної, і сестри своєї.

А потому встала і пішла, куди ноги понесли. І так зайшла знов у степ український. Почула знов, як заспівали хором пташки, побачила квіти барвисті, пахучі. І подумала: як же це міг братік мій такої краси відцуратися? От якби я змогла йому хоч трохи цих квіток передати!

Почала зривати квіти, сіла і заходилася плести з них сорочку для брата. Що білі квітки — то полотно, а що сині, червоні, жовті — то дивні взори, які вона на плечиках,⁹⁾ на пазушці¹⁰⁾ та на дудах¹¹⁾ повимережувала.

Скінчила вона робити сорочку, завинула її в ніжне павутиння, щоб дорогою не понищити, і пішла знов у степи половецькі.

Підійшла до табору половецького темної ночі і стала сторожів благати:

— Занесіть цю сорочку лицареві Яромирові, що у вас пробуває!

Довго — довго не хотіли половці вволити її волю, а вкінці один із них змилосердився і сказав:

— Давай сюди, дівчино. Занесу я її твоєму братові, коли так дуже просиш!

Приніс сорочку, квітами українськими мережану, до шатра Яромира, кинув йому, а сам швидко пішов, щоб, бува, хто не підглянув.

Одягнув Яромир на себе цю сбродку і — диво дивне!

Що ось і ворухитись не мав сили, — а нараз знову сила давня, лицарська повернулася йому. Що колись здавалося йому, що вже ось-ось на землі половецькій йому марно загинути доведеться, — а тепер туга за рідною землею і на місці всидіти не давала.

Нічкою невидною викрався Яромир із намету¹²⁾ ворожого і буйним вихром погнав у степ. Дарма, що половці на конях його здогнати хотіли. Він добре поміж травами високими ховався і їх щоразу зі сліду зводив.

Аж знайшов він у степу сестру свою Доброславу. Розказав їй, як то квіти українські, що з них вона своїми руками йому сорочку сплела, йому силу та відвагу дали, щоб із половецької неволі врятуватися.

Тоді пішли вони обоє в Україну. Де небо синє, де ясні зорі, де тихі води, де квітки — найкращі в усьому світі. А в городі славному Чернігові дожидали Яромира його дружинники.

І з того часу всі українки залюбки вишивають-мережають квіти барвисті. І хто лише гляне на ці квіти, хто їх рукою торкнеться, тому стає радісно на серці — бо така вже дивна сила тих квіток...

1) Чернігів — старовинне місто в Україні, по лівому боці Дніпра. Чернігівщина одна

з перших українських земель прилучилася до княжої Київської Держави, що була нашою першою українською державою.

2) Половці — мандрівне плем'я, що часто нападало на Україну в княжі часи.

3) Хоромина — кімната.

4) Дружинники — вояки.

5) Хан — половецький князь.

6) Челядь — слуги.

7) Степ — велика рівнина, покрита травою та низькими кущами

8) Русичі — так називали себе українці в княжі часи.

9) Плечики — рамена в сорочці.

10) Пазушка — розріз у сорочці спереду.

11) Дуди — долішне закінчення рукавів.

12) Навет — шатро.

РІЗДВЯНА КАЗКА

... А коли народився Ісусик маленький в колибі,1) то була морозна ніч над усією Верховиною.2) Ялиці стояли в білих шатах непорушно, немов зачаровані, а на стежках виблискував сніг холодним кришталем.

І лежало Дитятко Боже на сіні, вкрите квітчастою хусткою Марії, і дрижало з холоду. В тузі хилилася над Ним Мати Свята...

Засіяла зоря ясна над полонинами, і злетіли два янголи шестикрилі з неба, щоб сторожити Дитятко.

А сніг світив дорогими перлами під синявим промінням зір.

І прийшли три царі-мудреці. Побачили Правду безмежну і вічну, що у славі, поміж янголами могутніми, явилася людям. І низько схилили вони свої вінчані голови і склали в дарі найдорожче, що мали у царстві своєму: золото мерехтливе, пахощі чарівні і дорогі тканини, тонкі, мов павутинка, мудрими взорами розмальовані ...

Поклонились і повернулись у свої царства. А глибокий сніг хрупотів під їх золотокованими сап'янцями.3)

Прикрила Марія Дитятко дорогими тканинами і поклала перед ним дари безцінні. Та не загірли тонкі, мов павутиння, серпанки змерзлої дитини. А холодне золото студило малесенькі ручки. Мороз же ставав щораз лютіший...

І прийшли три пастушки-гуцулики. Побачили Царя могутнього і Силу непоборну в усій її величі поміж янголами шестикрилими. І з жахом припали на коліна перед порогом колиби і не могли промовити ні слова. Дрижачими руками поклали перед собою, що мали найкраще: свої ягнятка.

І, повні покори, відійшли вони домів. Сніг скрипів під їх постоломи,4) коли відходили.

Кликала Марія ягнят, щоб полягали біля Дитятка та загірли Його своїм віддихом. Але ягнятка — налякані, самі змерзлі — збилися в громадку біля порога і жалібно блеяли.

У глибокій тузі похилилася Мати Свята над Дитятком. А в Нього дрібні слізоньки котилися з очей і перлинами замерзали на посинілому від холоду личку.

Аж прийшло мале дівчатко. Побачило воно Дитя, що плакало від холоду, і зажурену Матір Його. І не злякалося грізних янголів шестикрилих, що сторожили входу до колиби.

Мерщій назбирало гіллячок, що лежали кругом, а одну з них приложило до свого серця. І ясним полум'ям запалала гіллячка. Запало дівчатко тією гіллячкою огник на порозі колиби. Ясні промінчики замиготіли по сірих стінах. І вмить стало тепло й радісно кругом. Усміхнулося Дитятко і простягнуло маленькі ручки до золотих іскор, що снопами висипалися з огника. Зраділи ягнята і почали радісно помекувати. А на суворих лицах янголів розцвіла незбагненна усмішка...

Опав серпанок туги з лица Марії. Поклала Вона свої білі долоні на русяві коси дівчатка і спитала:

— Хто ти, дитино?

— Я — українська пластунка, — відповіло відважно дівча, глядачи просто в ласкаві очі Марії.

Ніжно пестила рука Пречистої русяву голівку, і в задумі промовила Вона:

— Ти жаром серця свого Дитя Боже від холодної смерти врятувала. Нехай той жар буде твоїм благословенням! Нехай гріє тебе і друзів твоїх у ніч холодну і безпросвітну. Нехай веде вас до Землі Обіцяної, не гаснучи ні на хвилину.

І пішло дівча у світ. Ясним промінням світило в темряві її серденько. А на шлях проводжали її ласкаві очі Марії...

1) Колиба — хатка, збудована з колод. Колиби будують звичайно в горах на верхах, а в них ночують пастухи з своєю худобою.

2) Верховина — так називають наші гуцули свої гори Карпати.

3) Сап'янці — чоботи з дорогої, червоної або зеленої, шкіри-сап'яну.

4) Постоли — гуцульські черевики з м'якими підошвами.

П'ЯТАЧОК

Був собі грошик-п'ятачок. Кругленький та блискучий. Несла його в руці Маруся. Ішла Маруся понад річку. Було темно надворі. Сказала Маруся:

— Я дуже боюся! — і побігла швиденько в хату. А коли бігла понад річку, біля млинка загубила п'ятачка. Котився п'ятачок, котився довгу мить — і вже на снігу, над самою річкою лежить. А ніч була темна та чорна, і нічого не було видно. Аж ось через той гай ішов до дітей святий Миколай. Ішов, ішов... Дивиться: щось блискуче на дорозі! Приглядається — а то п'ятачок на самому березі річки лежить. А якби він ще тільки один крок ступив, то у воду впав би і всі дарунки потопив! Каже святий:

— П'ятаче, п'ятаче, славний козаچه! Врятував ти мене від біди — проси ж у мене, чого лише хочеш!

Я святий — все тобі зробити можу, чого тільки забажаєш!

А п'ятачок його просить-благає:

— Святий Отче Миколаю! Дай, щоб завжди і всюди мене лиш на добро вживали люди!

А Святий йому:

— Хай так і буде!

А другого дня ранком, скоро, не поволі, йде понад річку Гануся у школу. Побачила п'ятачок, зраділа знахідці, почала думати-гадати:

— Зможу я тепер у крамниці цукорки купувати!

А п'ятачок як почув — так і покотився геть від Ганусі. Котився, котився довгу мить — і вже на землі при шляху лежить. Не могла його знайти Гануся і сумна пішла даліше.

Аж іде-підскакує — скакіць, скакіць! — дорогою у школу Гриць. Побачив п'ятачок, зрадів знахідці, почав думати-гадати:

— Піду в кіно — так, щоб не знала мати!

А п'ятачок, як почув, та й покотився геть від Грицька. Котився, котився довгу мить — і вже на землі під каменем лежить. А Гриць не міг його знайти — і сумний пішов даліше.

Ішов дорогою Данило. Ніс у руках торбину та чорнило. Побачив п'ятачок — зрадів знахідці. Почав собі думати-гадати:

— Сьогодні в школі будуть грошики збирати, щоб на Різдво бідні діти могли разом з нами радіти. Треба й мені поспішати — п'ятачок туди віддати.

Взяв Данило п'ятачок у жменю, сховав у кишеню і веселий скоро, не поволі, побіг у школу.

А на перерві пішов до Галі, що в мальовану скарбонку грошики збирала. А там черга дітей стояла ось-таааааа! Діждався він і кинув у скарбонку п'ятака.

Зрадів п'ятачок: щасливий це був у нього день! Аж дзенькнув він на radoщах: "Дзелень"!

ТАРАСИК

Панський двір у Вільні¹⁾ заснув. Лише кричать у парку сови і проти місяця біліють дивні статуї камінні. Заглядає місяць у вікна, у високі кімнати, аж спинився у вітальні, де горить воскова свічка.

Пан пішов у карти грати, певно прийде аж над ранком, а слуга малий, Тарасик, на столі розклав папери. Вийняв олівця кусочок, відрисовує картини, що на стінах у багатих рамах висять у вітальні. Так рисує цілу нічку, приглядається уважно кожній рисці, кожній тині, що поклав незнаний майстер. Свічка блимає таємно. За годинами години проминають, і зідхає той Тарас, малий хлопчина:

— Ох, якби так малювати, без перерви, без упину всю красу, що в світі Божім! Ох, які були б картини! І не чує Тарасик, як у кімнатах уже лунають кроки пана, лише рука працює пильно і горять завзяттям очі.

Знов приходить пан, лютує, дре Тарасові картини і хлопчину каже важко побивати батогами.

Та мовчить Тарас на муки, на побої, на образи, бо козацька в нього вдача і не вміє він ридати!

Коли ж знов настане ніч і від'їде повіз пана, знову засвітить він тихо свічку і піде в пусті кімнати. Даремно завдає пан Тарасові нові кари, бо краса кругом його кличе, і він хоче малювати!

І даремно Тарасові простелився шлях тернистий, і даремно знущались вороги над ним без упину! Бо він малював, вогненними піснями темні хмари розірвав і збудив Україну!

1) Вільна — столиця Литви. Там не раз перебував Тарас Шевченко, коли ще малим хлопчиною був за слугу панові Енгельгардтові.

ПРИГОДА ЯНГОЛЯТКА

А найгірший клопіт був таки з чортиком! Прийшло таке згорблене, нещасне, дрижало на всьому тілі, ледве задеревілу руку звело, щоб у небесну браму подзвонити. Звичайно, мандрувати в такий час, в найлютішу зиму, в навечер'я святого Миколая, — це не те, що в пеклі біля казана зі смолою грітися!

Отже прийняли його янголи, бо такий був наказ святого Миколая: чортик мав завтра їхати з ним на землю. Прийняли його, а що жаль їм стало (бо в янголів серце добре!), то забрали його відразу в небесну пекарню. Насипали повну жменю золотих горішків і посадили на піч, щоб хоч трохи розігрівся. Посадили і пішли до роботи, бо її в цей день вище вершків крил було! Самих лише бубликів скільки треба було напекти, а кожний ще склицею з цукру помазати, а що вже й говорити про шоколядки! Один янгол уже цілий день стояв біля печі в білій запасці і золотою варешкою мішав у горшку шоколяду, а з десять інших наливало її у формочки з чистого срібла, щоб виходили з них то зірки, то серденька, то звірятка...

Коли нараз — що це? І розібрати спершу було годі! Щось чорне бебевхнуло з печі просто в горщик. Л за хвилину показалося з горшка двоє ріжок, за ними — цапина голівка, а через хвилину і весь чортик. Весь шоколядовий! Біда! Половину шоколяди на чисту голубу долівку розхляпав, коли падав, ну а з решти... Хіба ж хто хотів би їсти шоколядки, що в них чорт купався?...

Виліз — шоколяда з нього капає, а він не довго думав — гоп! і просто у відкритий мішок цукру. Насилу витягнули його звідти, а він білий від цукру, мов дід-снігур! Наказали йому відразу помитись, а опісля йти в комірку — різки в'язати. А до дверей пекарні і наближатися заборонили!

Так що з того? Приходить янгол кликати його на вечерю, а там ні однісінька різка не зв'язана, саме вербове пруття порозкидане всюди, а чортик настелив собі коміксів і спить на них, а другими ще накрився! Десь встиг їх з собою із пекла принести!

Коли святий Миколай хотів потелефонувати до святого Іллі, щоб той прислав літака на завтра, то побачив, що дріт від слухальця перетятий! А коли святий Петро повернувся, втомлений, до своєї кімнатки і хотів одягнути на втомлені ноги виступці з

найпухкіших хмарок, то побачив, що вони міцно прибиті цвяхами до долівки.

І таке діялося на небі, відколи той чортик прийшов, що й не згадувати!

Ось із трудом дотелефонувався святий Миколай до того літака (з канцелярії святого Луки). Літак приїхав, янгол-водій пішов помагати іншим накладати в нього дарунки. Повертається — аж нема колеса при кермі! А тут уже всі янголи і сам святий Миколай ждуть! Розглядається — а чортик керму гонить, мов обруч, і вже далеко-далеко, на обрії...

Бурею зашуміли янгольські крила, дігнали янголи чорта, керму йому відібрали, ще й нам'яли вуха.

Похнюпився чорт — ніби йому велика кривда сталася! Сів мирно в літак, на останню лавку, біля малого янголятка. Полетіли.

Та не минула і хвилина, як літак надобре від неба відірвався, а чортик уже штовхнув янголятко ліктем. А що янголятко було чемне, то посунулося дальше від нього. Тоді він присунувся і штовхнув іще раз. Янголятко не мало вже куди посуватися, той спитало:

— Чого ти хочеш від мене?

— Цсс! — прошипів чортик. — Знаєш, там за стіною, у багажнику поскладані дарунки для дітей. Багато їх — а ласощів скільки! Ходи, виховзнемося тихесенько, відхилимо двері та поласуємо разом! Бачиш, усі янголи зайняті, бо вивчають нову колядку на Різдво, то й не помітять!

— А що останеться дітям, коли ми поїмо ласощі, що для них?

— Ми з'їмо лише ті, що для нечемних дітей!

— Для нечемних дітей ми й не приготуємо дарунків! А зрештою я ніколи не брало б того, що не моє!

— відповіло янголятко.

Чортик надувся, замовк на хвилинку, а потім почав знову:

— А ти знаєш, що це висить над нами на стіні?

Янголик мовчав.

— Це, знаєш, називається легкопад.¹⁾ Кожний повинен почепити собі його на плечі, коли їде літаком ...

— А проте ні один з янголів не має такого! — здивувалось янголятко.

— Бо вони мають великі крила, їм не треба, а ти могло б легко випасти та розбитись. А з літака до землі дуже далеко!

І чортик здійняв звинений легкопад і силоміць почепив янголяткові на плечі.

— А тепер поглянь крізь вікно, як під нами глибоко! — і чортик відчинив вікно. — Але тепер тобі нічого боятися! Ну, спробуй, виглянь лиш!

Янголятко виглянуло, бо справді було цікаво, і в ту ж хвилину чортик попхнув його. І поки святий Микола та янголи спам'ятались, воно вже випало з літака.

У-у-у-уу! Закружляв світ йому перед очима, а над ним зашуміло полотнище легкопада, що розвивався.

Як довго летіло та куди впало, — не знало. Досить, що коли пробудилося в лісі на

засніженій поляні, побачило кругом себе всіх звірів: ведмедів, лисів, вовків, рисів, білок та зайчиків. Янголятко аж розплакалося з страху, коли побачило, що всі ці волохаті та зубаті обличчя глядять просто на нього.

Та в ту ж хвилину промовила стара ведмедиця: — Бачите, це дитина — така, як ті, що приходили влітку до нас у ліс по суниці!

— І така, як ті, що бавилися біля хати, коли я ходила кури красти! — додала лисиця.

— І така, як ті, що мене годували горішками! — запищала білка.

— Так що зробимо з нею? — спитав вовк, і слина йому з рота потекла...

— Ага, що зробимо? — вишкірив зуби рись.

— Хай залишиться з нами, будемо з нею гратися!

— промовила несміливо білка.

Як не кинуться на неї з лайкою всі звірі! Бідна білка блискавицею погналась аж на вершок смереки і вже не важилась і глянути вниз! А тоді почали всі радитися:

— Роздерти її і відразу з'їсти! — завив вовк.

— Підгодувати гарненько, а тоді голову скрутити!

— загавкала лисиця.

— Віддати мені! Мені її й на один зуб не стане! — заревів ведмідь.

— Ого, який захланний! — наїжився рись.

І почали звірі поміж собою сваритися, як янголятком поділитись. А янголятко сиділо поміж ними ні живе, ні мертве і навіть ворухнутися боялося. Аж ось підсунулося щось по снігу до нього та й каже:

— Сідай на мене! Я вивезу тебе звідсіля! — А це був зайчик.

Сіло янголятко на зайчика, міцно вхопилося його довгих ушок, а він тихесенько виповз з-поміж звірів і погнався чимдуж лісом, а потім полем. Тільки ж забуло янголятко, що на плечах у нього — легкопад! Почав зайчик чистим полем гонитись, а легкопад розгорнувся, вітер їх підхопив, і полетіли вони високо-високо, аж понад хмари.

Позліталися всі янголи до небесної брами (ті, що не їздили з святим Миколою), коли почули, що одне янголятко приїхало додів на якомусь дивному звірі! А коли побачили зайчика, що так гарненько ушками стриг, коли розказувало їм янголятко, як то він його від хижаків урятував, то вирішили залишити його в себе. В Райському Саді для одного зайчика квіток стане!

Так і досі живе він у небі — одинокий зайчик.

А чортикові з того часу кажуть ждати святого Миколая на землі, а в небо вже більше не пускають!

1) Легкопад — прилад, що разом з ним зіскакують з літака на землю, коли є небезпека. Це — великий парасоль з шовку, на мотузках.

КОЛИСЬ ВЕСНОЮ НА ВОЛИНІ¹)

Надворі будилася весна. Сніг уже танув, і на дорозі, що вела крізь село Колодяжне, стояли тут і там великі калюжі. Подекуди земля вже просихала, а при шляху несміливо

показувалася соковита весняна травичка. Дорогою поміж хатами бігло біляве дівчатко, років, може, дванадцяти. На ньому — по-волинському вишивана сорочка, свитка²⁾ і спідниця. Бігло воно, уважно оминаючи калюжі, і все щось стиха собі підспівувало.

Дівчинка добігла до останньої хати, що за нею вже починався ліс, густий та дрімучий. Під хатою сиділа старенька бабуса і перебирала якесь сухе зілля.

— А куди це ти, дитинко, йдеш? — спитала бабуса.

Дівчатко спинилося, всміхнулось:

— До лісу, бабусю.

— До лісу? А хіба ж ти лісовика³⁾ чи русалки⁴⁾ не боїшся?

— Чого мені боятися? Ось я читала в книжечці про Вілу,⁵⁾ то вона зовсім не страшна.

— У книжечці, кажеш? А хіба ти читати вмієш?

— Вмію. А хіба що? Всі ж уміють!

— Дивна ти, дівчино! — зачудувалася бабуса. — Убрана, як усі люди в селі, і по-нашому говориш, а от і читати вмієш. Хто тебе навчив?

— Матуся. Вона і мене, і брата Михайлика навчила і книжечки нам спроваджує. Батенько хотів був нас у школу віддати, та матуся нас у чужу, московську школу посилати не схотіла.

— То, кажеш, і мати твоя читати вміє? А чия ти будеш? Щось я тебе ні під церквою, ні на вигоні між дівчатами не бачила.

— Бо я лише недавно зі Зв'ягеля приїхала. Я — Косачівна, а звать мене Леся, он там із двору, знаєте, з-за гаю...

— То ти панова донечка! — здивувалася старенька.

— А я й не знала, що з панночкою говорю... Бо як же тут пізнати? І одягнена, як усі дівчата, і говориш, як усі... Я думала, що всі пани, прости Боже, лише помосковському балакають та з-панська носяться ...⁶⁾

— Може, інші й по-чужому розмовляють, а нам чого своєї рідної мови соромитися? Ми всі вдома лише по-своєму говоримо: і матуся, і Михайлик,⁷⁾ і родичі наші Старицькі⁸⁾ та Лисенки,⁹⁾ і дядько Драгоманів,¹⁰⁾ і ті точка ...

Аж тут у дівчини так і стали на очах сльози. Трохи-трохи не розплачеться.

— Чого ти так посумніла нараз, дитино? Отака веселенька була, мов пташка...

— Бо... тіточку москалі в Сибір вивезли за те, що по-нашому говорила і була україркою. Я її так любила!

І знов оченята в Лесі зайшли сльозами, і устенька вона прикусила. Жаль стало старенькій:

— Бог милостив, дитино! Із Сибіру люди вертаються! А ось коли тіточку засудили, то тобі хіба не страшно по-нашому говорити і вдягатися, та ще, як кажеш, і книжки читати?

Тут Леся, мов огонь, спалахнула:

— Ой ні, бабусю! Нізащо в світі мови не покину! Я читала книжечку про відважного

лицаря, що його вже з коня скинули, до землі списом прибили, а він ще говорив: "Убий — не здамся!" То знов писали, як то перших християн посилали на муки, вогнем палили, диким звірам на поталу кидали, а вони своєї віри таки не зрадили. Так і ми свого ніколи не покинемо!

— Що ж, дитино; бачу, ти мудра, на книжках учена та ще й завзята вдалася. Але в ліс таки не йди! Тепер весна — таке там у лісі твориться, що й не здумаєш!

Небезпечно тепер людині туди заходити!

А в Лесі оченята новим огником загорілися.

— Що там таке твориться? Розкажіть, бабусю! — почала просити.

— О, багато, багато чого! Ліс зимові білі шати скидає, у весняні, в зелені одягається. А з ним і цар його, лісовик. А лісовик такий: ти з ним добра, то й він з тобою добрий. Та коли розгнівається за щонебудь — горе тобі! З озера, що на поляні, водяник¹¹⁾ виглядає, а з ним і донечка його, русалка. Вона дуже любить затягати у воду рибалок молодих! А до неї заходить той, що греблі рве. Хорони Боже, щоб він цього року знов такої потопа не вчинив, як торішньої весни! А зі старої верби виходить мавка. Там вона всю зиму спала. Приходить до неї перелесник, та такий меткий, такий палкий, як сам огонь. Коли його розгнівиш, він відразу хату спалити може! А потерчата понад болотом огники палять — людей у трясовиння заманюють. Треба, доню, добре знати, яке зілля з собою носити, щоб у біду не попасти: чи мак-відюк, чи терлич, чи полин...

— А ви, бабусенько, маєте таке зілля? Як же вам його не мати, коли ви так близько лісу живете!? Багато його отут довкруги вас на призьбі. Дайте ж мені, рідненька, щоб я теж у лісі хоч русалку, хоч мавочку побачила! Так дуже я їх побачити хотіла б!

Довго-довго просила вона, аж поки бабуса не всміхнулася ласкаво, не вибрала з усього зілля маленького пучечка. Дунула на нього тричі, перехрестила, щось пошептала та подала Лесі. Подякувала, вклонилася дівчинка, заткнула пучечок за пояс і побігла в ліс.

Не знати, чи бачила вона в лісі мавку, чи ні. За нею незабаром прибігла наймичка з двору, бо приїхали дядько Старицький з тіткою, а з ними і їх донечка, посестра Лесі, Людка.¹²⁾

Та мавку вона, мабуть, таки бачила, бо багато років пізніше, як уже виросла, написала про неї в "Лісовій пісні"! І як чудово написала!

І про лицарів писала, і про перших християн, і про всіх, що за правду з неправдою боролися. Бо маленька Леся — це була велика письменниця Леся Українка.

1) Волинь — земля на заході України.

2) Свитка — сукняна блюзка. Одягають її поверх сорочки.

3) Лісовик — наш нарід уявляв собі, що є такий дідусь, півбожок, що опікується лісом.

4) Русалка — так називає наш народ дівчину, яка ніби живе у воді.

5) Віла — мавка (в повір'ях південних слов'ян).

6) Це було в минулому сторіччі. Тоді українською мовою говорили здебільшого тільки селяни, бо московська влада забороняла говорити нею освіченим людям. Багаті пани, хоч і були часто українці, соромилися своєї мови.

7) Михайлик Косач — молодший брат Лесі Українки.

8) Михайло Старицький — визначний український письменник.

9) Микола Лисенко — найславніший український музика-композитор.

10) Михайло Драгоманів — український учений.

11) Водяник, мавка, той, що греблі рве, перелесник, потерчата — все це уявні постаті, що про них наш нарід розказував у казках.

12) Людмила Старицька-Черняхівська — українська письменниця.

РУШНИЧОК

Гануся рушничок біленький вишивала. Приглядалися: сміхунчик, ведмедик і ляля. Сіла Ганя в куточку кімнати, почала нитку в голочку заволікати. В голки гарне ушко золотаве. Втягнути туди нитку — нелегка справа. Щось Гануся разів з десять пробувала! Аж журилися: сміхунчик, ведмедик і ляля.

Розшивала Ганя квіточки навколо. Хрестиків зо три поставила, а два порола. Все пильненько шила чорними нитками, бігала щось радитись до мами. Розцвітала усмішка в Ганусі на личку, а на полотенці — квіти невеличкі.

Ще й дала квіткам барви: червоні, жовті, сині, щоб цвіли, неначе справжні в Україні. І листочки там зелені вишивала. Любувалися: сміхунчик, ведмедик та ляля.

Та не думала Ганусенька ніколи, що ця голка не тільки шиє, але й коле! Ой! Вколола Гані пальчик, ще й мізинний! Ганя плакала, що голка всьому винна! Навіть три дні в руки рушничка не брала. Аж заплакали: сміхунчик, ведмедик та ляля.

Засвітило сонечко в суботу, а Гануся знову при роботі. Знов квітки одна за одною росли поволі, наче між пшеницею у полі.

Витягнула нитку непотрібну і змережала мережку дрібно. Ще й сама у мидниці рушник чистенько прала! Усміхалися: сміхунчик, ведмедик і ляля.

Коли ж сонечко зійшло в неділеньку раненько, то рушник уже висів понад образом Шевченка. І Кобзар на образі радів у цю днину, що кругом побачив квіти з України. Що Гануся, хоч далеко проживала, свого краю рідного не забувала. І що тямил в Кобзареве свято¹⁾ його образ рушничком прибрати.

1) Пам'ять Тараса Шевченка вшановують усі українці на всьому світі дев'ятого березня (роковини його народим), або десятого березня (роковини його смерті).

ПРО ХЛОПЧИКА ТАРАСИКА ТА ЙОГО ЗОЛОТЕ ПЕРО

Золоте українське сонечко світило так гарно, так весело понад білим селом. Хатки немов потопали в білому, як молоко, вишневому цвіту, а на пригорбі за селом красувалася панська палата. Дальше зеленіли розлогі поля та луки, а далеко-далеко над річкою стояла висока, давня могила.¹⁾ На лугах хрупали кучеряві вівці сочисту весняну травичку, а над річкою зібралися хлопці-пастушки та заводили свої гри. Один

із них, чорнявий, промовив:

— Глядіть, хлопці, як високо вже сонце піднялося!

Час нам повертатися в село на полуденок, а то знов їсти не дадуть. "Запізно прийшли!" — скажуть.

— А справді, час би нам уже йти!

— А хто ж тут з вівцями останеться?

— Та хіба вже Тарасик!

— Йому і так ніколи до їжі не спішиться!

— Він завжди не такий, як інші...

— Та де це він пропав? Треба ж йому сказати, щоб глядів.

— Хіба не знаєш? Певно десь на вершку могили в бур'яні заховався! Ми ж там його трохи не щодня знаходили...

— Гей, Тарасе, а ходи сюди-и-и-и! Тарас-е-е-е-е-е! — гукали хлопці.

Та ніхто не відповідав їм. Треба було йти шукати. І справді — незабаром знайшли його аж на вершечку могили, поміж широким листям лопухів. Сидів він в убогій, полатаній сорочині і дивився широко розкритими оченятами в голубе небо, що, мов церковна баня, стояло над зеленими лугами. Не чув він, як кликали його хлопці, не бачив, як підійшли до нього. Аж коли чорнявий потягнув його за рукав, раз і другий, тоді Тарасик неначе з глибокого сну прокинувся.

— Овець ваших глядіти? Добре, добре, глядітиму...

І знов задивився в голубе, безкрає небо, мов у чарівну казку потонував. А хлопці збилися в одну громадку і, жартуючи та підспівуючи, побігли в село.

***

Тарасик далі сидів непорушно на могилі і стежив за химерними хмаринками, що починали збиратись на небі. Коли глянь — а знизу, немов із-під могили, хтось іде вгору, до нього. Стрепенувся Тарасик. Подумав: може, де лановий зайняв вівці та ще й лаяти прийшов. Та ні, не лановий це! Бо високий і дужий — такого в усім селі не побачиш. Та й одягнений не так, як інші люди. Дорогий саєтовий жупан²⁾ та крива шаблюка при боці, вуси довгі — довгі та сиві, а чуб³⁾ за вухо закручений. А очі в нього так дивно сяють!

Вийшов він на могилу, став перед Тарасиком та й каже:

— Здоров був, хлопче!

— А здорові, діду!

— Ти хто такий, хлопче?

— Я Тарас, а по батькові Шевченком звуть.

— А родина в тебе є?

— Я сирота: ні батька, ні неньки не маю, а брати та сестри мої весь день Божий мусять працювати на панщині.⁴⁾

Сумно похитав головою дід, а Тарасикові нараз чогось немов соромно стало. Тоді сам почав, непрошений, розказувати:

— Та знаю я від діда Івана, що не завжди був мій рід у неволі. Знаю, що колись мої

предки, славні козаки, у саму Візантію⁵⁾ в походи ходили, бідних бранців християнських із бусурменської⁶⁾ неволі визволяли. Знаю, що перед козаками тремтіли самі королі у Варшаві⁷⁾ та царі в Москві.⁸⁾ Славний був колись козакий рід!

Підкрутив дідуган сивий вус та й каже:

— А де ж ти живеш, хлопче?

— В тому селі, що там унизу, в Керелівці, що належить панові Енгельгардтові.

— Так значить, це твоя батьківщина?

— Не тільки це село — моя батьківщина, — відповів уже відважніше Тарас. — Бо мої і всі лани широкополі, і Дніпро поміж зеленими берегами, і голосні його пороги. Мій і Київ золотoverхий, і вся Україна прекрасна — вся моя!

— Вся, кажеш? — мов не довіряв дід.

— Вся, бо всю її люблю! А коли пісню давню, думу⁹⁾ козацьку заспіваю, здається мені, що і цілий світ мій!

Підморгнув дідуган густою бровою та каже:

— А що ж ти тут у гаряче полудне робиш?

— Ягнята стережу, та не свої, — сумно відповів Та рас. — Але коли виросту, буду пісні-вірші писати, про давню славу, про волю козацьку. Буду картини рису вати, змалюю всю красу України, щоб усі знали, що кращої за неї немає в усьому світі!

Поклав дідуган Тарасикові руку на рам'я, а очі в нього ще яснішим блиском розгорілись:

— Бачу, хлопче, що ти той, кого я вже довгенько шукаю! Ходи зо мною!

Взяв дід Тарасика за руку, і глянь! — кругом них уже не лопухи та бур'яни, а золоті ворота — на самому вершечку могили. Вийняв дід криву шаблю з піхов і вдарив нею щосили у ворота. Раз, вдруге і втретє. І ворота золоті самі перед ним відчинилися. Повів дід Тарасика вузькими та темними ходами кудись глибоко під землю.

***

Не знав Тарасик, чи довго вони йшли, чи ні, аж ось зайшли у велику-велику комору. Глядить Тарасик, а там кругом козаки мертві на землі лежать. Всі порубані та посічеш, а кров загусла на їх молодецьких лицах. Біля них шаблі та самопали,¹⁰⁾ золотом вибивані, пірначі¹¹⁾ та бунчуки,¹²⁾ самоцвітами ясними прикрашені. А над ними похилилися прапори малинові, в лютих боях пошматовані.

Промовив дідуган до Тараса:

— Оце, хлопче, давня воля спить. Це — давня слава, в землю закопана. Міцно заснула вона, та не навіки! На те я й шукав по всій нашій землі хлопчини, що розбудить її! І знайшов тебе, мій сину...

Знову вийняв дід криву шаблю і вдарив нею тричі об стіну. І глянь — уже не шабля, а перо золоте в нього в руці.

Промовив дід:

— Ось тобі, дитино, золоте перо! Бо не шаблею, не гаківницею¹³⁾ будеш давню славу, волю козацьку будити, а цим пером.

Взяв Тарасик золоте перо в руку і почув, як якась нова сила від того пера в нього

вливається. І враз почали мертві козаки один за одним з землі підводитися, ковані шаблі припоясувати, самопали в руки брати, в лави ставати. Замаяли над ними прапори малинові, блиснули бунчуки та пірначі. Глядять Тарасик, глядять і очам своїм не вірять. І все золоте перо до серця пригортає...

Здивувався Тарасик немало, коли друзі його з глибокого сну розбудили, щоб вівці разом домів гнати, бо буря надходила. Пішов він разом із хлопцями за своїми вівцями. Та все дорогою якусь думу думав та неначе щось до серця пригортав. Але нікому не розказував, як то він мандрував з дідом із могили. Тільки добре-добре, на все життя запам'ятав, що говорив йому дід, а золоте перо заховав глибоко у своєму серці. Виріс Тарасик, пішов у світ і почав писати золотим пером із козацької шаблі пісні-вірші про давню славу. Почав малювати картини, що звеличували красу України.

Нелегкий був його шлях, водила його доля і в холодний Петербург,¹⁴⁾ і в Аральські пустелі;¹⁵⁾ проте аж до смерті не покинув він свого золотого пера. І віршами своїми збудив давню волю України, збудив правду та славу козацьку, щоб гомоніла довіку!

1) По всій Україні розкидано багато таких могил. Вони великі, неначе горби, і часто ніхто й не знає, хто в такій могилі похований.

2) Саєтовий жупан — ніби плащ із дорогої тканини.

3) Чуб — козаки зголювали собі волосся на голові, залишаючи тільки посередині один жмуток, чуб. Це тому, що довге волосся — ознака вільної людини.

4) Панщина — в часи Шевченка, років 130 тому, селяни мусіли працювати даром для панів, що були здебільшого чужинці. Це називалося "панщина".

5) Візантія, Царгород або по-турецьки Істанбул — велике місто над Босфорською протокою, де Чорне море лупиться з Середземним. Уже за козаків там панували турки.

6) Бусурмени — люди мохаммеданської віри. Турки і татари були мохаммедани. Татари часто нападали на Україну і забирали в полон, в яsir, багато українців, щоб продавати їх опісля в Туреччину, як невільників, на важкі роботи.

7) Варшава — столиця Польщі, країни, що лежить на захід від України.

8) Москва — столиця Росії або Московщини, що лежить на північ і схід від України.

9) Думи — козацькі пісні, що їх співали при грі бандури. Звичайно говориться в них про геройські вчинки козаків.

10) Самопал — рушниця, кріс.

11) Пірнач — знак козацького полковника, палиця з чотирьома "крильцями" на вершку.

12) Бунчук — держак із золотою кулею на вершку, з прикріпленим кінським хвостом. Знак влади козацького гетьмана.

13) Гаківниця — кріс.

14) Петербург — російське місто на далекій півночі. В ті часи воно було столицею Росії.

15) Тараса Шевченка заслав був московський цар над Аральське море за те, що у своїх віршах Шевченко виступав проти нього.

БОНЯ

Боня жила у Варшаві, в столиці Польщі. Жила у своєї тети в тісній, темній кімнатці. Вікно з кімнатки виходило просто на брудну вулицю, де цілий день бавились і галасували діти. Боня ще пам'ятала, що колись були в неї мама і татко. Мама приносила їй цукорки в золотих папірцях. А тато приходив увечорі з праці, брав Боню на коліна і розказував їй про свої колишні бої. Бо тато був колись старшиною Української Армії і боровся у війську славного отамана Симона Петлюри проти недобрих большевиків. Але большевики перемогли,¹⁾ і тато Боні, а також багато таких вояків, як він, мусіли втікати в чужину, в Польщу. До Польщі теж належав великий шмат України, але там не вільно було жити воякам-вигнанцям.

Таке тато розказував Боні, а вона пильно слухала, але небагато розуміла, бо тоді була ще маленька. А потім тато і мама померли, і вже більше їх не було. Боню взяла до себе тета, і Боня пішла у школу. В школі сиділа тихенько на останній лавці і не озивалася ні до кого ані словом, навіть на перервах. Може, тому, що не вміла добре говорити по-польськи. А, може, тому, що не мала таких гарних фартушочків з мереживами, які мали її товаришки. І на сніданок приносила з собою лише кусок сухого хліба, тоді як вони їли булки з шинкою та помаранчі.

Коли ж приходила додому, му сіла бути сама аж до вечора, бо тета цілими днями му сіла ходити по домах прати білля.

Одного разу Боня написала вже всі задачі і вийшла на вулицю, бо була весна і сонечко так гарно світило. На вулиці сусідські діти ходили колом і співали. Боня спершу приглядалася їм несміливо, а опісля прискочила нараз і розірвала руки двох дівчаток, щоб і собі стати поміж ними. Та тут діти підняли крик:

- Іди геть від нас!
- Ми тебе не хочемо!
- Геть, ти, гайдамачко!²⁾
- Йди собі в свою Україну!

А один хлопчисько навіть штовхнув її під бік. Боня втекла, сіла на камінних східцях дому і розплакалась. Аж почула, що хтось торкнув її рам'я і спитав по-українськи:

- Чого ти плачеш, дівчинко?

Боня підняла голову і побачила гарне дівчатко, мабуть, такого віку, як вона сама, в чистенькій, вишиваній суконочці.

- Бо хочу їхати в Україну! — нараз відповіла щиро — Бо мене тут ніхто не хоче!
- Нема чого плакати! — відповіла незнайома. — Ось я минулого року їздила!
- Справді?
- Так, їздила в табір, у Підлюте.³⁾
- А що це — табір?
- Там живуть українські діти разом, і дуже їм добре.
- А мама і тато?
- Там не треба тата і мами. Там є сестрички і братчики.⁴⁾
- Але я не маю ні братчика, ні сестрички!

— То там дістанеш. Там їх дуже багато, і всі ми дуже їх любили, а найбільше братчика Слона.

— А ти знов туди поїдеш? Я хочу з тобою!

— Цього року не поїду, бо зимою дуже боліло мені вушко, і мама казала, що я не зможу поїхати...

Але в цю мить надійшла і мама тієї дівчинки і забрала її з собою. Та ще й насварила трошки, чого та пристає з дітьми з вулиці.

А Боня сказала теті другого ранку:

— Тето, я хочу їхати в Україну!

Тета довго не могла зрозуміти, в чому справа, аж Боня розказала їй усе. Тоді тета лиш рукою махнула:

— Е, то це з тобою говорила Міруся, дочка інженера з сусідньої камениці. Її батьки багаті, то могла собі їздити. А я не маю на це грошей, та й саму тебе не пущу, бо це дуже далеко!

Але Боня вперлася і щоранку питала тети:

— Тето, чи я можу їхати в табір?

Тета вже і сварила, і грозила, але Боня все таки завжди питалася про те саме, а потім починала плакати, не хотіла їсти і марніла з дня на день.

Не було ради; найшла тета в газеті адресу пластової домівки у Львові, виписала її Боні на картці паперу. Поклала в торбинку кусок хліба та трохи дрібних грошей, купила залізничний квиток і всадила Боню у поїзд Варшава-Львів. Ще попросила кондуктора, щоб уважав на неї — і Боня поїхала.

Їхала довго-довго. Вже давно з'їла свій хліб і дуже зголодніла. А біля вікна сиділа якась пані і їла пухкі тістечка з варенням. Коли завважила, що Боня не відриває очей від її тістечок, простягнула їй одне і лагідно спитала по-польськи:

— Далеко їдеш, дівчинко?

Але коли Боня відповіла, що їде в табір, бо вона з України і хоче знов побачити Україну, пані скривилася, забрала руку з тістечком і відвернулася до вікна. І вже більше не говорила нічого аж до самого Львова.

Приїхала Боня на головний двірець у Львові. Висіла з поїзду і вже ніяк не знала, де шукати тієї пластової домівки. Вона стояла у великій залі-ждальні і не могла рішитися, що робити, коли нараз побачила, як з однієї брами вимаршували хлопчики та дівчатка, всі однаково одягнені, з наплечниками на плечах. Всі були дуже веселі, сміялись і жваво говорили... по-українськи! Боня відразу ж підбігла до них, хоч трошки боялася, що знов будуть кричати на неї. Але ніхто не кричав. Всі дівчатка гляділи на неї так привітно, а одна спитала:

— Ти шукаєш когось?

Боня налякалася: що їй сказати? Та нараз пригадала щось і сказала рішуче:

— Я шукаю братчика Слона!

— О, так, братчик Ромко їде з нами і цього року в табір!

— Але я шукаю братчика Слона! — вперлася Боня.

— Це ми його лиш так, наніби називаємо "Слон", бо він дуже великий, — пояснила їй одна дівчинка.

— Братчику, братчику Ромку! — вже кликав один хлопчина. — Тут вас шукають!

Братчик був справді дуже великий, але всміхався до Боні так ласкаво, що вона відразу розказала йому, хто вона і чого сюди приїхала. Тоді братчик взяв її за руку і звернувся до дітей, що тим часом поскладали свої наплечники рівно, рядочком:

— Бачите, новачата, це Боня, — сказав він. — Вона сама приїхала аж з далекої Варшави, щоб бути з на ми в таборі. Будете її любити?

— Так, так, так! — закричали нараз усі, аж в ухах залящало.

Враз оточили Боню, частували її ласощами, розпитували, розказували, як гарно буде в таборі. А коли над'їхав поїзд, всадили її першу у вагон і трохи не побилися за те, хто має біля неї сидіти. Тепер Боні їхалося зовсім інакше, бож їхала з своїми!

***

А першого вечора в таборі, коли трубка вже відіграла нічну тишу, сестричка Ляся ще раз обходила весь будинок, щоб поглянути, чи все в порядку. Та нараз почула, що хтось гірко хлипав в одній з кімнат. Зайшла туди і побачила, що Боня важко ридала, втуливши голову в подушку, що їй позичила сестричка Поля.

— Що тобі сталося? — спитала пошепки сестричка.

— Я... я думала, що це назавжди, а воно лише на один місяць! — знов розплакалася Боня.

Сестричка сіла біля неї на ліжку і хвилинку щось думала...

— Ні, не лише на місяць! — сказала згодом. — Коли скінчиться табір, ми знайдемо у Львові когось, що візьме тебе до себе. Підеш в українську школу і будеш завжди поміж українськими дітьми. Добре?

— Добре! — погодилася Боня і, пригорнувшись до сестрички, смачно заснула...

1) Було це в 1920 році.

2) Гайдамаки — це були українці, що в 1768 році під проводом Івана Гонти та Максима Залізняка підняли повстання проти поляків. Поляки і досі з погордою називають українців "гайдамаками".

3) Підлюте — село в горах Карпатах, де митрополит Андрей Шептицький подарував був оселю під пластовий новацький табір.

4) Сестрички і братчики — пластуни-виховники в таборі.

КАЗКА ПРО ВЕДМЕДЯ

Жив та був собі Ведмідь у лісі. Такий був сильний та великий, що всі звірі його лякались. Аж ось зачув він, що стукають у лісі сокири і дзвенять пилки. Спершу не звертав на це уваги, а через кілька днів взяла його цікавість, що це таке могло б бути, і він пішов туди. І побачив, що вже ціла полянка прочищена, а кругом неї стоять шатра, посередині ж висока щогла.

Здивувався Ведмідь: хто це без його дозволу розтаборився в лісі? Отже вирішив спитати.

На стійці перед хвірткою табору стояла така маленька новачка, що Ведмідь, здавалось, міг би одним ударом лапи її роздавити. Хотів він пройти попри неї, мов нічого не сталося, коли нараз вона дала знак свистком і загородила хвіртку палицею. Прибігли відразу сестрички, а між ними і сестричка Командантка.

— Чого ви хочете в нашому таборі, пане Ведмедю? А Ведмідь як зареве, аж листя з дерев посипалося! Думав: усі почнуть тікати, а тут ні одна з сестричок не ворухнулася з місця.

— Як це так? Вам передо мною не страшно? — спитав здивований. — Чому ж ви не тікаєте?

— Бо ми маємо обов'язок сторожити табір і нікуди не втечемо з нього! — відповіли сестрички. — А ви нам просто та чемно скажіть, чого ви тут хочете?

— Ну, я... я... — почав Ведмідь, але вже не так певно, — я хотів побачити ваш табір.

— А коли так, то просимо дуже! Ми гостям завжди дуже раді! Поведемо вас по табору і покажемо все.

Отже ввійшов Ведмідь у табір, а сестрички йшли за ним. Підійшли вони під щоглу, а там побудоване маленьке місто — з патичків, із глини, з кусочків кольорового скла. З хатками, церквами, садами...

— А це що таке? — спитав Ведмідь.

— Це наші новачки побудували свою столицю.

— Овва! Таку маленьку!? — і Ведмідь наступив на модель лапою. Сестрички навіть не встигли оборонити.

Побачили це новачки, збіглися всі до щогли і почали гірко плакати. Здивувався Ведмідь.

— А чого це вони плачуть?

— Бо ви знищили їх працю! Вони багато напрацювалися над цим моделями! — суворо відповіла сестричка Командантка.

— Ну, а чого ж вони збудували таку слабеньку? — пробурмотів Ведмідь, ніби оправдувався, бо й справді йому стало дуже неприємно. — А що там висить у вас на тому стовбурі без гілляк?

— О, це наш прапор на щоглі. Ми щоранку при молитві його піднімаємо, а щовечора знімаємо зі щогли.

— Овва, я його й зараз зумію зійняти! — і перше, ніж хтонебудь міг щось сказати, Ведмідь уже дряпався вгору по щоглі. Налякалися сестрички, що табір залишиться без прапора. Покликали всіх новачок і стали разом хитати щоглу: то в один бік, то в другий. Ведмідь уже майже долазив до прапора, коли щогла хитнулася так сильно, що він, мов галушка, повалився вниз і впав простісінько на одне шатро. Щастя, що в тому шатрі нікого не було під ту пору!

Встав Ведмідь, ледве кісточки позбирав і щодуху побіг, засоромлений, у ліс.

Зраділи всі в таборі, що немилого гостя позбулися. Коли ж другого ранку глянули — а Ведмідь знову стоїть перед хвірткою і просить малу Оленку, що стояла на стійці:

— Будь ласка,пусти мене в табір!

Прийшли знов усі сестрички і питають:

— А чого це ви знову прийшли, пане Ведмедю?

— Прийшов спитати, чи не треба допомогти вам у чому в таборі?

— Просимо, ми гостям раді! Ось треба нам те шатро направити, що ви вчора повалили.

Напружився Ведмідь, підпер шатро плечима і поставив. А кілки — то тільки махне легенько лапою, і кожний глибоко в землю зайде.

— Дякуємо вам красно, пане Ведмедю. А тепер ходіть із нами на прогулянку!

Зайшли вони далеко. Що потічок, то Ведмідь новачок через нього переносив, що огорожа, то через неї пересаджував. Аж прийшли вони над глибокий яр. Приперся Ведмідь добре до дерева, що над самим яром стояло, повалив його, поклав впоперек від берега до берега — і новачки пройшли ним, наче кладкою.

Повернулися новачки в табір, сіли до обіду, і Ведмедеві дали великий казан смачної юшки з крупами. Ведмідь вихлептав його швидко аж до дна і кудись погнався. Приходить через хвилину — тягне цілий пень дикого меду новачкам на закуску.

Зраділи новачки, подякували, а Ведмідь встав та й каже:

— Думав я, що найсильніший я в усьому лісі, що ніхто мені не рівня. А от у вас я навчився, що ні до чого сила, коли не на добро вона служить. Отже спасибіг вам за науку і дозвольте, коли ласка ваша, залишитись мені з вами в таборі!

Сестричка Командантка дозволила, і Ведмідь залишився. Дозволяв новачкам їздити на своїх плечах, тягав великі сухі гілляки з лісу в кухню, вночі стояв на стійці, а раз (так кажуть) навіть запалював святочну ватру!

ПТАШКИ З УКРАЇНИ

(Казка новачкам із табору "Пташки з України" в Діброві біля Дітройту¹)

Був собі за семи горами, за семи морями зелений гай — Діброва.

І жили в ньому різні-прерізні пташки: золоті бажани, голосні дятлі, веселі сороки, коси-свистуни.

Жили, літали з гілки на гілку і раділи-співали. Діброва — це була їх батьківщина.

Аж ось у гарячу літню днину надлетіли до них у Діброву інші пташки. Одні маленькі, сіренькі, а другі більші, з чубиками на лобиках. Прилетіли і сіли на гілках трепети.

І спитали пташки з Діброви:

— А ви звідкіля?

— Ми — пташки з України.

— А що це за край?

— Це найкраща країна в світі! — відповіли в один голос.

— А ми її не знаємо! — відповіли пташки з Діброви.

— Алеж вона таки найкраща у світі! — переконували пташки, що прилетіли.

— То йдіть собі геть, вертайтеся у свою Україну! — напушилися пташки з Діброви.

— Не можемо, бо в нашій Україні загніздилася хижа червона птиця-яструб і

вибиває всіх нас, пташок...

— Отакої!? То ви волоцюги бездомні! Ідіть собі від нас геть, хоч і просто в кігті яструбові!

Зажурилися пташки з України: куди їм, сиротам, під ніч відлітати?

— Що ж, — кажуть, — дозвольте нам хоч на прощання пісню заспівати. А тоді полетимо далі, може, хто інший у широкому світі нас прийме...

— Та нехай, співайте! Яка вже там ця ваша пісня може бути? — і пташки з Діброви повернулися хвостиками до наших пташок.

І заспівали чаєчки сумовито, аж за серце їх пісня хапала, аж сльози з очей витискала. І залящали соловейки, аж серце радувалося, аж хотілося сміятися-сміятися... І заслухалися пташки з Діброви.

Закінчили пісню наші пташки і вже збиралися відлітати, коли це заступив їм дорогу найзолотіший бажан з Діброви і промовив:

— Зачарували ви нас своєю піснею; такої ми зроду не чули! Справді, чудова мусить бути ваша земля Україна, коли в ній пташки так гарно співають! Коли

ласка ваша — залишайтеся з нами. Ми вам годити будемо, як зуміємо. Лишайтеся тут назавжди!

— Спасибіг за хліб та сіль! — відповіла найстарша чайка. — Залишимось у вас, та не надовго! Бо вже на яструба поганого буйний орел чатує і вб'є його, лукавого. Тоді нам треба буде чимдуж в Україну повертатися, нові гніздечка вити, наш рідний край піснею веселити ...

— Назавжди, назавжди, ми дуже просимо! — заскреготала синьобока сойка.

— Гляньте, у нас стільки товстих червачків, а що комах, а що насіння! А смачне воно яке!

— Дякуємо вам за добре слово, але коли покличе нас рідна земля, ми повинні будемо вернутися!

Зажурилися пташки з Діброви:

— Коли так, то хоч навчіть нас ваших пісень, поки ви ще з нами!

Залишилися в Діброві соловейки та чаєчки і вчили, все вчили їх наших пісень. Та не могли чужі пташки їх навчитися. Заважкі, загарні вони їм були...

Нічого робити — перестали пташки з Діброви вчитися. А тільки щовечора сідали всі тихо-тихесенько на гіллячках і слухали, як співали соловейки та чайки найкращі у світі пісні — українські пісні...

1) Дітройт — місто в Північній Америці, де дуже багато фабрик.

ЯК "ОЧАЙДУШКИ" ЗБИРАЛИ СВОЇ СКАРБИ

Старша сестра Талі, Оксана, належить до юнацького роя "Синички". І вже на кілька днів перед сходинами Талиного новацького роя, що називається "Очайдушки"1), Таля шептала всім "очайдушкам" на ушко, що на сходинах напевно буде якась несподіванка. Бо Таля сама бачила, як Христя, гурткова "Синичок", була щось два рази в її Оксанки. Щось приносила, щось показувала, про щось перешіптувалася з нею. А коли Таля

схотіла знати, про що вони говорять, то Христя нараз замовкла. А Оксанка сказала:

— Талечко, ти ж іще маєш писати завдання на завтра, а ми тут таке говоримо, що не для тебе.

Таля пішла писати завдання, бо вона знала, що старшої сестрички треба слухати. Тільки розказала про це всім "Очайдушкам", бо їх рій — неначе одна маленька родина і тайн поміж ними немає. Тож усі вони нетерпеливо і дали четверга, коли то мали бути сходи.

В четвер Таля була на місці вже на пів години перед сходами. Приходить у домівку, а тут уже зібрались майже всі новачки. Сяня та Уля сушать голову над загадками в найновішому "Готуйсь",²⁾ Рая та Мотруся пригадують одна одній, як то було з тим боєм на Маківці³⁾ (про це говорили вони на попередніх сходах, і сестричка напевно буде про це питати), Таня та Ляля сидять над своїми вишивками. Хоч усі зайняті (сестричка казала, що новачка часу не марнує!), однаке дуже цікаві, що воно буде на сходах?

Та ось побачили "очайдушки" на порозі сестричку і всі (такий їх звичай!) якнайскоріше поховалися. Хто куди: Сяня та Мотруся — під стіл, Таля та Рая — за шафу, Уля притулилася до стіни за вішаком на плащі, Ляля втекла під полицки з книжками. Таня просто скочила за двері, що ними мала прийти сестричка.

Сестричка ввійшла, поклала свою торбу на стіл ("очайдушки" вже навіть із своїх схованок помітили, що торба щось дуже "надулася") і почала говорити, як звичайно:

Гей, ви, душки-очайдушки,
З зеленого бору,
Вибігайте, нехай з вами
Собі поговорю !

Це таке "очайдушківське замовлювання", і хто хоче, щоб "очайдушки" йому появилися, мусить це замовлення знати. А знає його власне лише сестричка!

Та за першим разом ще не вилазить; це замовлення треба сказати аж тричі, як в усіх добрих казках водиться.

І справді, аж за третім разом у пустій, здавалося б, домівці, аж закишіло від "очайдушків". Появилися вони з-під стола, з-за шафи, з-під полицки, з-за вішака, з-за дверей, взялися за руки кругом сестрички і заспівали:

А ми, душки-очайдушки,
Малі, невеличкі,
Ось прийшли ми на сходи
Усі до сестрички!
Тоді сестричка спитала:
А чи душки-очайдушки
Всі посходились до купки?

— Всі, всі! — закричали в один голос "очайдушки", бо хто ж би не прийшов, коли має бути несподіванка?!

А тоді сестричка знов спитала:

А ви, душки-очайдушки,
Чи чистенькі у вас ручки?

Всі показали свої руки. Руки у всіх були чисті, тільки Ляля мала на них сліди з чорнила.

— Чому ти рук не помила? — заклопоталася сестричка.

— Бо, бо прошу сестрички, коли я ішла на сходи, то мама вже пішла на роботу і поклала мило — я не знала де, а я не знала, де в мамі сховане друге...

— Бачите, дівчатка, Лялі сталася така прикрість!

Ану, порадьте їй, що треба робити в такому випадку, щоб вона на другий раз знала і щоб ми всі знали!

— Піти та купити мило в крамниці! — порадила Таня.

— А коли я не мала грошей!

— Помити без мила!

— Я пробувала, але не пускало!

— А поглянути, поки ще мама не пішла, чи є мило, чи ні! — пригадала собі Таля.

— А бачите, — сказала сестричка, — треба завжди поглянути, поки мама не пішла, чи чого тобі в неї не треба. Тепер подякуй, Лялю, Талі за раду!

— Дякую! — сказала Ляля, і в голосі чути було щось, ніби сльози. Вона подумала, що куди приємніше було на попередніх сходинах радити Уті, коли та прийшла в роздертій суконці. Ляля тоді їй порадила, як зашити. Це було куди краще, як слухати поради! І Ляля подумала, що відтепер вона завжди приходить на сходи з чистими руками.

Аж після цього всі, разом із сестричкою, поклали собі руки на рамена і проговорили:

А ми, душки-очайдушки,
Ми в чужині у чужій,
Всі готуємось служити
Україні дорогій!

Це так відкривалися кожні сходи, і щойно тоді сестричка сказала всім сісти. Для цього "очайдушки" мали справжні пеньки, що стояли, рівно поскладані, в кутку домівки. І сестричка почала:

— Ви ж знаєте, дівчатка, що ви — "очайдушки".

— Бачиш, зараз щось буде! — шепнула Мотруся Раї.

— Очайдушки живуть у підземних печерах, у глибоких — глибоких печерах в скалах, що входу до них ніхто й не знає, — продовжувала сестричка. — А знаєте, що вони мають у своїх печерах?

— Ні-і!

— А що таке!

— Просимо нам сказати!

— Вони там мають свої скарби. Знаєте, що це таке "скарби"?

— Я знаю! — вихопилася Рая. — Це такі ... ну, такі ... ну, я не знаю, як сказати!

Всі розсміялися.

— Може, хто інший знає?

— То, може, це якесь таке золото-срібло?

— Або перли-самоцвіти?

— Або щось таке гарне?

— Або дороге! — вгадували дівчатка одна за одною.

— Добре, добре, дівчатка, а що це значить: дороге?

— Таке, що багато грошей коштує! — поспішила Таня.

— Але чи тільки таке?

— Ні...

Але ніхто не знав, що казати далше.

— А ось, — допомагала сестричка, — ми кажемо "Україні дорогій". То що це значить?

— Що ми Україну дуже любимо! — озвалися всі хором, бо про це недавно говорилося, коли пояснювали клич "очайдушків".

— Бачите, скарби є не тільки такі, що їх можна здобути за гроші; є ще і скарби, які нічого не коштують, а вони нам все ж таки дуже дорогі. Та тепер, коли ви вже знаєте, що таке скарби, скажіть мені: чи ви, добрі очайдушки, хотіли б мати свої скарби?

— Так, так, так! Дуже хочемо!

— Коли так, то й добре, але знайте: очайдушкам ні хто тих скарбів не дарує. Їх мусить кожний очайдушок сам собі здобути. Хочете їх собі здобути?

— Так, так!

— Гарно. Ось я вам принесла і коробочки на ці скарби. — І сестричка сягнула рукою в торбу, а "очайдушки" аж горіли з цікавості. Сестричка вийняла з торби сім картоників, якимось так дивно повирізованих та розмальованих. Щось там поскладала, позакладала, і дивись! — з картоника зробилася коробка, і то не звичайна, а ніби моримушок, з червоною шапочкою в білі крапки.

— А тепер ось маєте! Кожна дістає такий картоник і нехай кожна спробує скласти свою коробку!

Кому пішло гладко, а хто таки й добре намучився! Раї аж Мотруся помагала! Але вкінці сім коробок таки пишалося на столі.

— Ой, які гарні! Очайдушки мають моримушки!

— Ой, які чудові!

— А я знаю! Це "Синички" нам зробили! — не втерпіла Таля.

— Так, це я вам і хотіла сказати! Це "Синички" нам зробили, і тому треба буде на сходи "Синичок" у суботу вислати делегацію від нашого роя з подякою.

— А що це "ледегація"?

— Делегація — це посольство. Піде вас дві чи три і в імені роя подякує "Синичкам" за їх труд. Так годиться зробити!

— То ми всі підемо!

— Я піду!

— І я!

— І я!

— Ми всі хочемо йти в ле... делегації!

— Добре, можете всі піти! — згодилася сестричка.

— А тепер слухайте даліше! На чергові сходи́ни кожна з вас принесе свою коробку, а в ній — свої скарби.

Тепер уже знаєте, що таке скарби, то можете про них постаратися! Тільки пам'ятайте: до самих сходин ніхто не сміє знати, що інші мають у коробках. Це — тайна кожної з вас, а ви ж знаєте, що новачка повинна вміти зберегти тайну.

— Знаємо!

— Добре. Отже тепер нехай кожний візьме свою коробку, а зараз будемо повторювати ті вправи, що їх має вивести наш рій на весняній ватрі.

І почалися вправи, опісля пісні, потім гри, як звичайно на сходах. Не поминули і бою на Маківці. Алеж вони про нього "і так" знали!

Проминув тиждень. "Очайдушки" ходили з таємничими мінами. А Сяня таки не втерпіла і спитала Талю:

— А скажи мені, що ти маєш уже в коробці?

Але Таля відповіла поважно:

— Дещо вже маю, але це, на жаль, тайна, і побачиш аж на сходах!

Важко було мовчати, бо "очайдушки" звикли нічого не таїти одна перед одною. Та коли сестричка сказала, то вже нема ради! Всі таки додержали тайни!

А вже на сходах були всі на час, навіть трохи за-соро. Правда, їх рій мав цього тижня чергувати і пильнувати чистоти в домівці, а "очайдушки" шурувати вміють, ого! Але все ж таки залишилося ще багато вільного часу, і вони з притаєним віддихом ждали приходу сестрички, дивилися на коробки своїх подруг і додумувалися, що там у них може бути?

Сестричка прийшла, і обряд відкриття сходин відбувся, як звичайно. Тільки цим разом сестричка спитала:

Гей, ви, душки, невеличкі, Чи чистенькі у вас личка?

Личка були справді чистенькі. Коли ж засіли на пенях, сестричка сказала їм покласти всі коробки на підлозі перед собою.

— Ну, а тепер, очайдушки, розглянемо ваші скарби.

Поглянемо, чи це справжні скарби, чи ні. Починай ти, Мотрусю! Ти ж ройова!

Мотруся відкрила шапочку свого моримушка і вийняла з нього малесенький медалик з образочком Київської Богоматері, новацьке "орлятко" і світлини свого татка та мамусі. Сестричка поглянула на все це і спитала:

— А скажи нам, Мотрусю, чому ти вибрала якраз ці речі?

— Бо медалик святий, а наша відзначка — це гордість кожної новачки, а мамусю і татка я дуже люблю!

— Так, я бачу, що ти добре мене зрозуміла! Це справді наші великі скарби. А тепер

ти, Лялю!

Ляля вийняла з своєї коробки маленьку вишивану серветочку, одне число "Готуйсь" і кольорові олівці.

— А чому ти якраз це вибрала? — спитала сестричка.

— Бо серветка дуже гарна, і мама завжди мені каже, що українські вишивки — це наші найбільші скарби.

"Готуйсь" я люблю читати, а олівці я якраз нові дістала і я ними дуже люблю рисувати!

І справді, всі знали, що Ляля дуже гарно рисує, бо це ж вона нарисувала "очайдушка", що стоїть у кутку домівки і держить напис: "Готуйсь"!

— Добре, а тепер ти, Раєчко!

Рая, трохи засоромлена, вийняла з своєї коробки малу лялечку в українському одягу, кусок стяжечки і відзначку-тризубець.

— О, вона ляльку принесла! — покликнула Таня.

Але сестричка поглянула на Таню з таким докором, що Таня відразу замовкла.

— Ну, Раєчко, ми всі хотіли б дуже знати, чому ти якраз це принесла?

— Бо цю стяжечку дала мені на Святі Весни одна сестричка з Ульму.⁴) Бо я була загубилась і не знала, де наше шатро, а вона запровадила мене і дала мені цю стяжечку на пам'ятку. Тризуб дав мені вуйко Миросьо, коли відходив з хати битися з большевиками. Я не пам'ятаю, але мама казала, що це від нього. А лялю... ляля — моя, і я не хочу ніколи з нею розлучатися...

— Гарно, а тепер ти, Таню! — сказала сестричка.

Таня з гордістю вийняла з своєї коробки золотий перстенець, шнурок намиста і маленьку спряжку з блискучим камінцем.

— А чому ти це вибрала? — спитала сестричка. І Та ня, що завжди любила хвалитися, почала розказувати:

— Бо, прошу сестрички, цей перстенець — справжнє золото! Він коштував дуже багато, а намисто теж дуже дороге, а спряжка має справжній дорогий камінець!

Але — диво! Замість подивляти її скарбам, всі чомусь замовкли, і сестричка теж! Ніби якимсь холодом повіяло. Тані аж ніяково стало.

— А тепер Сяня! — сказала сестричка.

Сяня вже перебирала щось у своїй коробці. Вона почала виймати з неї: один дитячий черевичок з діркою на великому пальчику, свою новацьку книжечку і забавочку-собачку зі шматки. Але Таня вже з неї за собачку не сміялася.

— Це черевичок мого маленького братчика, Ярка. Це був його перший черевичок, і мама один сховала собі, а один дозволила мені взяти. В мою книжечку я записую мої добрі діла. А собачку я сама пошила. То була

така гарна, м'якенька шматочка з маминого халатика! А тато завжди каже, що найбільшу вартість має те, що самі собі зробимо!

— Добре, а тепер ти, Талю!

Таля вийняла аж цілий платок, нашитий різними пластовими відзнаками, книжку

Бориса Грінченка "Олеся", свій молитовничок і ... прапорець роя.

— Таж він не твій, а всього роя! — трохи не обурилася Мотруся.

— Це я знаю, але якщо весь рій доручив мені опікуватися ним, то хіба це не мій найбільший скарб? Відзначки привезла мені Оксанка з міжнародньої зустрічі;

ось тут — німецька, там мадярська, тут литовська...

Оксанка розказувала мені, як то вони мали спільну ватру та тереновий змаг і як наші юначки виграли!

А "Олеся" така чудова, що я аж плакала, коли її вбили!

А молитовник... це молитовник!

— Тепер нам залишилася ще Утя. Що ж ти принесла?

Утя вийняла з коробки кусочок скла. Більше нічого вона немала.

— Що це значить, Утю?

— Це, прошу сестрички, коли нашу хату обстрілювали німці... бо брат мій був повстанець і замкнувся в хаті з тітчиним Іваном та з Михайлом із Вільшини.

А ми сиділи в льоху... То тоді шиби порозбивали. А коли ми вийшли з льоху, то мама так казала... То...

І Утя розплакалася.

І всім, навіть сестричці, заблиснули сльози в очах. І всі мовчали довгу хвилину, бо всі добре знали, що вони побачили ...

А згодом сестричка промовила:

— Я бачу, очайдушки, що ви майже всі добре мене зрозуміли!

При слові "майже" вона поглянула на Таню.

— Всі ви добре вибрали ваші скарби: не золото, не срібло, не самоцвіти, а те, що цінне для вас, українських новачок. Те, що нагадує вам ваші про новацькі обов'язки, про вірність Богові та Україні, як ось медалик,

молитовник, тризубець. Те, що нагадує нам про наше славне минуле, як твоя, Утю, скалка скла чи "Олеся". Те, що в'яже нас із Пластом: вірлятко, прапорець, "Готуйсь", відзнаки. Те, що нагадує нам про наших рідних: світлини, черевичок. Те, що свідчить про наші добрі вчинки, як ось новацька книжечка. Або те, що гарне і викликає в нас гарні спогади, як ось вишивка чи лялечка. Або те, що ми самі зробили, як твій, Сяню, собачка. Хоч це на перший погляд — дрібничка, але якраз вони мають куди більшу вартість, ніж усякі дорогі цяцьки.

І коли ви виростете, не шукайте ніколи в житті інших скарбів, окрім таких!

1) Очайдушки — карлики, дровенята, видумані маленькі люди, що про них часто говориться в казках.

2) "Готуйсь" — новацький клич, а рівночасно назва новацької газетки.

3) Маківка — гора в Карпатах, де в 1915 році Українські Січові Стрільці перемогли москалів.

4) Ульм — місто в Німеччині.

РОЗМОВА ОРИСІ З ЛЯЛИКОМ

— Розумієш, лялику, тепер уже все буде інакше, коли я повернулася з новацького табору. Ти вже не будеш називатися Дейві Кракет!1) Бо який же з тебе Дейві Кракет, коли мої діди були українці, мамця і татко теж українці, і я українка!? То як же ти міг бути... Дейві Кракет? Зараз тобі і цю хвостяку8) з голови скину! Ну, не плач! Я тобі пошию малиновий жупан та сині шаравари, якщо будеш чемний. А якщо будеш дуже-дуже чемний, то попрошу вуйка Данка, щоб витяв тобі козацьку шаблю із коробки з-під пасти до черевиків.

— Але мусиш бути справді чемний і не мішати чужих слів до української мови! За це ми в таборі діставали від сестрички мінуси, бо коли ми, українці, самі поміж собою, то повинні говорити лише по-українськи, бо наша мова — найкраща у світі! Розумієш, ти. . . ах, правда! Ти вже не Дейві Кракет! Але як мені тебе назвати? Коли матимеш жупан та шаблю, будеш полковник Іван Богун.3) Та ти того не знаєш, як ми в таборі гралися в козаків та поляків! І розказувати тобі не буду, бо й так не зрозумієш! Найкраще візьму на другий рік тебе в табір, то сам усе побачиш!

— А покищо назву тебе Ромком. Братчик Ромко у таборі показував нам, як майструвати човники. Я назвала свій човник "Леся Українка", а Христя свій — "Княгиня Ольга". Вона хотіла назвати свій човник "Сестричка Командантка", бо всі ми сестричку Командантку дуже любимо; але коли наш рій не дістав прапорця чистоти, то Христя назвала свій кораблик "Княгиня Ольга". Бо в нас у кімнаті було того дня напrawdę чисто. Тільки Галя принесла була в кімнату живого бурундучка4) і він трошки поперевертав усе. А того бурундучка спіймав і приніс Галі Орко, знаєш, той із роя "Святославичі".5) Тільки ти нікому про це не кажи, бо Орко мусів би за кару стояти на сором перед усім табором під щоглою!

— Так, Ромцю, ти цього не розумієш і ти напевно не зумів би так скоренько уставитися в лаву на збірці, як наш рій це вмів! Але пожди, я ще мушу показати тобі мою новацьку жовту хустку! Її дала мені сестричка при вогнику, і тепер я вже справжня новачка! Бачиш, лялику, я можу зав'язати її і тобі на шиї, навіть засувку з кораликів тобі до неї позичу, бож я на сьогодні ще не маю доброго діла! Як ти думаєш — хто виплів цю засувку? Таки я сама! Лише сестричка трохи помагала!...

— Ха-ха-ха! Таж моя хустка тобі до колін! Краще віддай її мені! Тобі ще треба до неї підрости, а для цього ти повинен завжди їсти репетку6) навіть якщо мама даватиме ту кашку, що її ти так не любиш!

— Але що це я так заговорила?! Я ж мушу зараз викинути всі мої комікси7) до гар... до смітника!8) Так усі ми в таборі приобіцяли сестричці. Бо комікси такі погані, що на них немає навіть української назви! А тепер ті гроші, що за них ми досі купували комікси, будемо щадити і купимо за них нашу гніздову бібліотечку. Таку саму, яку ми в таборі мали!

— Тож запам'ятай собі раз назавжди, щоб я у тебе ніяких коміксів не бачила! А ось тут маєш книжечку:

"Хлопці з зеленого бору".9) Нам сестричка читала її в таборі, і я просила татка, щоб

він і мені таку купив та прислав ще в табір. Відкрию її тобі на першій сторінці — і читай! То ж сором, щоб у справжньої новачки був лялик, що не читає українських книжок! А я тим часом піду викинути всі комікси та розпакувати мій наплечник, бо всі ми обіцяли сестричці при останньому вогнику в таборі, що самі розпакуємо наші наплечники дома!

— Ну, читай, а я зараз прийду — перекинути тобі нову сторінку!

1) Дейві Кракет — американський герой, що ним діти в Америці дуже захоплюються.

2) Так Оріся назвала хутрянку шапку з хвостом лиса ззаду.

3) Полковник Іван Богун жив за гетьмана Богдана Хмельницького. Вславився боями з поляками.

4) Бурундук — маленьке звірятко, подібне до щура, має смужки темнішої барви на хребті.

5) Святославичі — ця назва походить від хороброго київського князя Святослава Завойовника.

6) Репетка — друга порція їжі.

7) Комікси — оповідання в образках, звичайно дуже погані.

8) Оріся хотіла була сказати "до ґарбеджу". Ґарбедж — смітник (по-англійському).

9) "Хлопці з зеленого бору" — дуже гарна книжечка письменника Романа Завадовича.

ЗОЛОТИЙ ГОРІШОК

Була собі новачка Мартуся із роя "Кунички". Бігали новачки навипередки — Мартуся була завжди остання. Вилазили новачки на дерева — Мартуся падала вже з найнижчої гілки. Ішли новачки на прогулянку — в Мартусі відразу ж починали боліти ніжки і вона залишалася позаду.

Гірко було Мартусі, що вона не така сильна і зручна, як інші новачки. Та вчитала вона одного разу в книжечці, що можна стати і сильним, і зручним, тільки треба знайти та роздушити золотий горішок. А той горішок виріс на високому дереві і впав на землю, а тепер його якийсь звір у себе дома переховує.

Подумала Мартуся і пішла золотого горішка шукати. Іде, іде, аж побачила Зайчика.

— Доброго здоров'я, Зайчику! Чи не має у тебе золотого горішка, що дає силу та зручність?

— Був у мене, та я його віддав.

— А кому?

— Скажу тобі, коли переженеш мене. Біжи звідсіля до того лісу, що на обрії!

Почали вони переганятися. Мартуся залишилася далеко позаду, а білий хвостик Зайчика вже аж під лісом видно. Заплакала Мартуся, а Зайчик повернувся до неї та й каже:

— Не плач, Матрυσю! Спробуймо ще вдруге!

Побігли. Зайчик прибіг перший, а Матруся — відразу за ним. І вже не плакала! — Спробуймо втретє, — сказав Зайчик.

Побігли ще раз, і Мартуся прибігла перша, а Зайчик аж захекався, так її доганяв.

— Перемогла ти мене! — мовив. — Отже скажу тобі:

дав я горішок Боброві, що за річкою хатку має.

Подякувала Мартуся і пішла до Бобра. А він саме гриз велике дерево.

— Добрий день, Бобрику! Чи є в тебе золотий горішок?

— Був, та я віддав.

— А кому?

— Скажу тобі, коли переплинеш річку разом зі мною!

Пливе Мартуся, рештки сил добуває. А річки ще й половини не видно! Знеслилася вона цілком, почала потопати. Схопив її Бобер зубами, витягнув на берег.

— Вперше ти не змогла. Спробуймо вдруге!

Поплили знов. Уже другий берег був недалеко, але Мартуся захлинулася водою, і мусів її Бобер знов рятувати.

— Ти вже краще плила. Спробуймо ще втретє!

Поплили. І не оглянулася Мартуся, як уже була на золотому пісочку біля Бобрової хати.

— Переплила ти, то й скажу тобі: віддав я золотий горішок Ведмедеві!

Подякувала Мартуся Боброві і пішла до Ведмедя.

— Здоров, Ведмедю! Чи нема в тебе золотого горішка?

— Є, але дам його тобі лише тоді, коли докинеш камінчик до дупла, що під вершком дерева.

Кинула Мартуся вперше, камінь пролетів нижче від дупла.

— Не докинула! Попробуй вдруге!

Кинула Мартуся знов, камінь уже майже долетів, тільки відбився від гілки і впав на землю.

— Ще ні! Спробуй втретє! — порадив Ведмідь.

Кинула вона втретє, камінь так і застряг у дуплі.

— Добре, ось він тобі! — і Ведмідь подав Мартусі горішок. Подякувала Мартуся, взяла горішок, стиснула його міцно поміж долонями, а він так і розскочився надвоє.

***

Поїхала Мартуся в табір. Дивувалися сестрички, що по приїзді вона помагала всім новачкам носити клунки, що була вона завжди перша у грі, що на прогулянці сама зголосилася нести важкий казан.

Аж одного разу, при огнику почали новачки просити Мартусю, щоб розказала, як це вона набралася такої сили.

Мартуся радо розказала, а тоді сестричка Командантка додала:

— А я вам скажу, новачки, що Мартуся не тому стала така сильна та зручна, що роздушила золотий горішок, а тому, що...

— Ага, далі вам не скажу! Всі ви — розумні і бистрі новачки, самі догадаєтесь!

ХРОНІКА

Що ж іще гірше могло статися гурткові "Орли"? Була вже за п'ять хвилин дванадцята, а Ромко з хронікою¹) як не було, так і не було!

"Рисі" з великим шумом уже розклали на столі свій модель Запорозької Січі. "Олені" обступили тісно свій "табір на Соколі"²) (із справжніх патичків та з Лімницею із товченого скла) — так ніби хто збирався вхопити весь 70-фунтовий модель і забрати його "Оленям"!

Що гірше — гостей сходилося щораз більше, вже появлялися одна за одною "Чайки" і трохи ніби засоромлено "скиглили" при дверях домівки. До речі, "скиглили" — це помисл "Оленів", бо вони заздрос-тять "Орлам" "Чайок"! А хто ж тому винен, що "Орли" вже всі розвідчики³)? І що в тому дивного, що власне їх запросили були "Чайки" на курінну Андріївську вечірку⁴)? Нехай би "Олені" менше дивилися на телевизор, а зате зробили хоч одну-дві гурткові прогулянки (як це роблять "Орли"!)). Тоді не мусіли б ходити по світі Божому учасниками чи навіть прихильниками, а в цім разі і "Чайки" їх шанували б!

Та в цю хвилину це не мало значення! Бо ось станичний уже щось рішуче сказав другові зв'язковому,⁵) і було ясно, що юнацьку виставку зараз відкриють і на ній не буде хроніки "Орлів" — оправленої у справжню шкіру з гуцульськими взорами, вибиваними бляшками — не говорячи вже про зміст! Хто ж має у своїй хроніці такий повний комплект усіх пластових світлин за чотири останні роки? Або хто має такого "залізного" хронікаря, як Місько (теж уже чотири роки!), що так точно та поетично описує долю та недолю "Орлів"? Або хто має такого Славка, що, рисуючи "з посвятою" орнаменти до хроніки, трохи не провалився при іспиті з географії?

Отже, все ішло б, як по маргарині,⁶) якби не той па-талах Ромко, що не знати навіщо взяв хроніку вчора до себе до хати! Казав, що має вклеїти туди ще якесь засушене хабаззя (в цю хвилину годі було інакше назвати його збірку листків!), і сьогодні немає ні його, ні хроніки! Могила чиста!⁷)

Вказівка годинника (очевидно, спровокована якимсь "підривним елементом"!) невмолимо посувалася в напрямі дванадцятої. Станичний уже вітав при дверях представника Краєвої Старшини, всі стояли наструнко. Виставка розпочалася без хроніки "Орлів". Випханий орел — їх знак на курінній стіні — сумно опустив надгризені молями крила...

***

Коли скінчилася офіційна частина, а "Орли" опинилися на вулиці під домівкою, вибух цілий Везувій обурення:

- Паталах!
- Оферма!⁸)
- Дати нагану!
- Викинути з гуртка!
- Не має почуття громадської відповідальности!

- Шкода, що так багато говорить на сходинах!
- "Орли" поганьблені навіки!
- Це вам справжнє Берестечко!9)
- Це гірше Полтави для нас!10)
- Ну, а що ж тепер робити?
- Зараз зателефонувати до нього!
- Який ти розумний, Стефку! Якби він мав телефон, ми зробили б це раніше!
- То піти до хати до нього!
- Перепросити за те, що не прийшов?!
- Та ні, я не те...

Але Івася відразу закричали, бо така вже його доля...

***

Ціла субота була кавсна з гірким посмаком. Нічого нікому не вдавалося. Коли взявся такий Стефко за скрипку (за тиждень же попис!), то вона витягала тільки жалісливі варіації11) на тему: хро-о-о-ні-і-і-ка-а-а!, аж мамі розболілася голова — і невдалі вправи скінчилися. А Левко рішуче ствердив у задачі для курсів українознавства, що Леся Українка написала "Боа констріктор"...12)

Ідучи в неділю до церкви, кожний "Орел" продумував, як би то Ромкові "нам'яти вуха" — "щонайменше в духовому аспекті", як казав Олько (псевдо: "Сковорода"13)). Зрештою, хто його знає! Якби Ромко був появився під церквою, може, його вуха і справді були б потерпіли "для загального добра".14)

Але Ромка в церкві не було! "Орли" збентежилися. Тільки дехто зважився докинути, що він певно "злякався громадської справедливості". Але ці голоси скоро затихли, і осталася пригноблена мовчанка... Ще якби був друг впорядник, а то він здавав якраз дипло-мовий іспит і передав на цей час усю владу в гуртку Левкові, гуртковому. Але в цьому випадку Левко власне теж не знав, що робити, і йому було на душі так "неясно", як і всім "Орлам". І, мабуть, тому, що всім було так "неясно", відважився знов обізватися з-за своїх окулярів Івась:

- А як би ми таки пішли до Ромка до хати?

Цим разом Івасева пропозиція була сприйнята цілком інакше. Всі відітхнули з полегшею. Згадали, що Івась, як-не-як, а таки заступник гурткового — тож не сором і його послухатись. Відразу послали Олька-писаря додому по адресу Ромка. Олько — "Сковорода" побіг з такою швидкістю, неначе справді цілий світ ловив його!15)

Українське спортивне товариство "Січ" саме давало треті ворота німецькому "Айнтрахтові"16) (а "Орли" ждали на цю гру, ой, ждали!), коли весь гурток проходив пребрудними вуличками найпоганішої дільниці міста.

- Слухай, то Ромко тут мешкає?
- А ти не знав?
- А ти знав?
- Та ніби ні... Ромко прийшов до нас недавно...

— А яке "товариство" тут!
— Кожний ніби ножа держить під полою!
— Я сюди так відважно не ходив би ввечорі!
— Я навіть вдень — ні!
— Маєш чим хвалитися!
— Ти думаєш, що я такий страшко? А хто рятував уночі наші харчі на мандрівному таборі?!
— Овва! Ракунів¹⁷) від них відганяв — великий герой!
— Герой чи ні, але це, мабуть, тут!
— Треба б скочити в плянетарій та позичити телескоп!¹⁸) Де ж ти бачиш взагалі якесь число на цих дверях?

***

Але після точного обслідування показалося, що число таки було, хоч дуже "замурзане".

Здисциплінованим "вужем" посувалися "Орли" темними і вузькими сходами вгору. Сходи були не легші до здобуття, ніж підхід на гору Ґотік.¹⁹)

— Там було хоч ясно, а тут можна цілком розбитись
— і навіть не запримітиш!
— Ти вважай, а то гурток залишиться без гурткового!
Та нараз гуртковий спинився, а за ним і весь "орлиний вуж".
— Ну, добре, а що ми йому скажемо?
— Як то — що?
— Ну, та про те, що вчора він не прийшов!
— Та... зовсім просто...
— Ну, але як саме?
— Бог не без милости, пластун не без долі: щось прийде нам на гадку в останню хвилину!
— Та взагалі — пощо ми всі сюди лізли?
— Хай лиш один іде до хати; ми пождемо.
— Гуртковий?
— Ні, Івась! Це він усе затіяв!
— Що-о-о?!
— Хто тобі казав?
— Його мама. Вона пішла після полудня на працю, повернулася вночі — і не застала його...
— І не шукала?
— Де там! Сидить старенька і плаче! Зовсім безпорадна!
— Ну, знаєте!
— Гарна історія!
— Та не говоріть багато; нам треба щось робити!
І чорні сходи залунали тупотом багатьох міцних ніг, що майже збігали вниз. "Орли"

відчули в собі орлиний по лет!

Задзвонив телефон на поліційній станиці.

Стефко помчався таксівою по свою маму, щоб прийшла до Ромкової.

"Орли" входили у браму міської лікарні.

Левко дипломатично розмовляв з накрохмаленою сестрою.

Олько "вимантив" у батька поважну позичку, а за своєчасну віддачу "Орли" ручили своїми теперішніми та майбутніми пластовими ощадностями та заробітками.

Місько "стягнув" до лікарні, просто з гостини за містом свого вуйка лікаря.

Коли Івась через кілька хвилин повернувся, то з грудей усього гуртка вирвалося одностайне: — Ну?!

— Гранда! Ромко вибрався разом із хронікою вчора в одинадцятій ранком і ще досі не повернувся!

***

А в неділю ввечері, ще до закриття виставки, випханий орел у домівці переможно підніс крила: на столику красувалася хроніка гуртка "Орлів". Тільки задня окладника була сильно наддерта і старанно поклеєна.

А на останній сторінці було написано:

Юнак-розвідник Ромко Павленко ніс цю хроніку на виставку. На нього напав невідомий розбійник і почав його бити. Хроніка випала Рожкові з рук. Ромко не втік, а почав підіймати хроніку, бо це власність гуртка. Тоді напали на нього ще два з ножами і, поки прийшла поліція, покалічили його.

Ромко тепер у лікарні після операції і сказав нам усе, як було.

"Чайки" збираються його відвідати з квітами.

Життя Ромка врятоване. Хроніка і честь гуртка "Орли" — також!!!

СКОБ!

Михайло Васьків, хронікар гуртка "Орли"

1) Хроніка — книга, в яку пластовий гурток вписує всі події з свого життя.

2) Сокіл — гора в Карпатах, над рікою Лімницею, де колись пластуни побудували собі табір.

3) Пластові юнацькі ступені є такі: прихильник, учасник, розвідник, скоб. Щоб перейти до вищого ступеня, треба скласти призначену пробу.

4) Андріївська вечірка — це давній український звичай. Молодь сходиться в навечер'я св. Андрія (13 грудня) і на виливаному воску ворожить про своє майбутнє.

5) Зв'язковий — впорядник, що веде юнацький курінь, який складається з кількох гуртків.

6) Жартівливий вислів. Значить: легко, в порядку.

7) Теж жартівливий вислів і значить він: клопіт, нещастя.

8) Паталах, оферма — нездара.

9) Під Берестечком поляки побили козаків, на чолі яких був гетьман Хмельницький.

10) Під Полтавою московський цар Петро I побив гетьмана Мазепу. Тут згадку про Полтаву треба розуміти, як вираз: "сталось лихо".

- 11) Повторення тієї самої мелодії з малими змінами.
- 12) Повість "Боа констріктор" ("Вуж-давун") написав Іван Франко.
- 13) Григорій Сковорода — найвизначніший український філософ-мудрець.
- 14) Оповідання під наголовком "Для загального добра" написав Михайло Коцюбинський.
- 15) Сковорода казав написати на своїй могилі: "Світ ловив мене, та не спіймав".
- 16) Айнтрахт — єдність.
- 17) Ракуни — малі, нешкідливі звірятка-гризуни.
- 18) Телескоп — прилад, складений з більших сочок; ним можна оглядати зорі.
- 19) Готік — найвищий верх у пасмі гір Адірондакс, у Північній Америці. Туди часто ходять пластуни на прогулянки.
- 20) Гранда — немила пригода.

МОДЕЛЬ ТАБОРУ

Христя, гурткова, ще раз по глянула на модель табору і вдоволено всміхнулася. В домі ці вже не було нікого, але їй все ще не хотілося йти додому. Так любо було глядіти на маленькі шатра, на щоглу з прапором, що його можна справді підносити та спускати, на входову браму, виплетену з тоненької лозини, на ляльку-пластунку, що стояла на стійці перед табором. Це ж була гордість і спільна праця впродовж багатьох днів і ночей усього їх гуртка "Синички". Всі вісім, навіть та Ірка, що в неї ніякої роботи не допросишся, всі шукали по пластових підручниках, по світлинах та журналах якнайкращих взірців таборових споруд. Всі разом думали, що і з чого найкраще зробити. Кожна дістала якусь працю і кожна виконала її. Ніхто не знав слів "не можу" або "не маю часу". А тут ще була піврічна оцінка в школі. "Синички" му сіли теж живі та цілі з цієї біди вилізти — такий уже в них звичай! Тож роботи було справді багато. Нераз мами гнівалися, що "великі панни-гімназистки"¹⁾ патичками бавляться, ночей не досипляють! Але мами не знали, як то в ті короткі та недоспані ночі снівся "Синичкам" їх модель

табору. А стрічаючи чужинних скавток, вони переможно усміхалися на згадку, що їх табір буде напевно найкращим експонатом на міжнародній скавтовій виставці в їх осередку, влаштованій з нагоди тижня Бі-Пі.²⁾

І ось табір був готовий. Стояв гарненький та чепурний на столі в домі, і завтра вранці, ще перед піднесенням прапора, треба було якнайобережніше віднести його на виставку. Христя ще поправила ривець біля одного щатра, застромила тотем³⁾ глибше в пісок біля другого, погасила світло, замкнула домівку на ключ і вийшла на коридор. Там якраз замовкали кроки та сміх інших "Синичок", що розбігалися домів, вдоволені своєю вдалою працею.

Христя ще пригадувалася над тим, як то вона завтра вестиме ватру, коли нараз забігла їй дорогу Ірка ("Розтріпана" або "Веретено").

— Йой, Христю, серденько, чи маєш ти ключ від домівки? Знаєш, я загубила десь торбинку. Діпі-карту⁴⁾, гроші, молитовник... Може, я залишила її в домі? Бо я

напевно мала її з собою, коли виходила з дому!

Христя дала їй ключ і ждала, щоб відібрати його і занести станичному^б)
домівкареві, бо так казала їй зробити подруга зв'язкова.

Ірка вбігла до домівки, розглянулась у півтемряві і справді побачила під столом
щось чорне і мале, що з вигляду дуже нагадувало її нову лаковану торбинку.

З окликом радості кинулася до своєї згуби, але нараз — о горе! — зачепила
рукавом модель табору, що стояв на столі! Посипались на землю патишки, мох, пісок,
жалібно затріщала зламана щогла, розпадались одне за одним шатерця, мальовані
полтавськими взорами...

І вся праця гуртка "Синички" лежала через хвилину на землі, зруйнована,
збезчещена, нікому вже не потрібна!

Ірка в першу хвилину скам'яніла. Їй стало жаль табору. Але відразу ж інша думка
опанувала її: це зробила вона! І завтра будуть усі про це знати! Карний звіт,
перестороги,^б) а, може, ще і з гуртка викинуть! Ні, вона нізащо в світі не признається!
Скаже, що нічого не знає — і вже!

З цією постановою замкнула домівку і вибігла на коридор, щоб передати ключ
Христі.

— Ну, найшла?

— Так!

— А добре замкнула домівку?

— Добре!

— Бо знаєш, щоб хто туди не дістався; там же табір ...

Ірку мов жаром обкинуло. Пробурмотіла щось ніби "Скоб"!⁷) і побігла у бічний
коридор, щоб якнайшвидше втекти від людей, щоб часом хто не вичитав з її лиця, що
це саме вона...

***

Сумні та безрадісні стояти "Синички" другого ранку над зруйнованим моделю
табору. Мала Соня навіть сльози мала в очах, а всім іншим теж небагато бракувало до
плачу. Бо не тільки пропала їх гордість, не тільки українські пластунки не матимуть що
дати на міжнародню виставку — було ясно, що шкоду зробив хтось із них. Бо "Білки"
прибирали залю до виставки, новачки мали науку в школі пополудні, а хлопці будували
ватру. В домівці були лише вони. Але хто?

Подруга зв'язкова питала:

— Хто знищив табір?

Юначки допитливо поглядали одна на одну. Вони не вірили, щоб котрась із них
зважилася була таке зробити, а одначе...

— Подруги, хтось із вас мусів це зробити! Я вірю, що це не було зі злої волі, —
переконувала зв'язкова. — Я могла б розпитати, хто останній бачив табір цілим, хто
останній був у домівці, але я не хочу цього робити.

"Синички" були завжди найкращий гурток, і це було б пониженням для вас! Я
думаю, що досить звернутися до вашої пластової честі — і винна признається...

І тоді Христя нараз згадала, як Ірка ходила шукати своєї торбинки. Так, тільки Ірка, "Розтріпана" могла це зробити. Але чому вона мовчить? Христя з докором глянула на Ірку. Та стояла трохи осторонь і нібито з великим захопленням карткувала хроніку "Білок".

Напружена мовчанка тривала. А йшлося ж про честь "Синичок"! І тоді Христя почала дрижачим голосом:

— Подруго зв'язкова!

Всі жажнулися: чи ж справді!? А Христя вже кінчала спокійно:

— Це я зробила. Я остання вийшла з домівки. Всі можуть це підтвердити...

Так, підтвердити могли всі, але всім важко було повірити, що це Христя! Зв'язкова передала справу до розгляду курінному судді, Галі, і курінна Рада рішила: усунути Христю з гурткової і дати їй пересторогу.

***

Минув тиждень Бі-Пі. Минула зима і весна, настав час літніх таборів. Важко було дістати дарові квитки, щоб поїхати в табір.⁸⁾ Але одного дня Галя таки прибігла до Христі:

— Знаєш, мені вдалося дістати квитки! Пакуй, чоловіче, наплечник і їдемо!

Але Христя відповіла спокійно:

— Може, нехай Ірка краще їде. Я не поїду!

— Що, "Розтріпана" має їхати замість тебе? Таж вона тепер, сама знаєш, ходить надута, як сова, і слова до неї промовити не можна!

— Але коли скажеш, що для неї є квиток, то, може, якраз ?...

— Та він на твоє прізвище!

— То показуй його не їй, а просто кондукторові!

— А хто ж буде укладати коломийки на ватрі? Слухай, чи ти справді гніваєшся ще на мене за той присуд?...

— Ні, ні, я не гніваюся, це ж був твій обов'язок; але якщо Ірка не поїде, то коли ж вона перейде ту нещасну першу пробу?

І Ірка поїхала з Галею в табір.

*

Після повороту з табору Ірка зайшла до зв'язкової.

Зв'язкова здивовано підняла з-над вишивки очі і попросила Ірку сідати.

— Подруго зв'язкова... — несміливо почала Ірка, — я маю щось сказати... про той табір... модель табору ...

— Ти — про модель табору?

— Так, це я його скинула була зі стола і боялася сказати ...

— А тепер ти набралася відваги? Після того, як Христя невинно потерпіла?!

— Подруго зв'язкова, Христя відступила мені свій даровий квиток до табору і заборонила казати мені про це... Я випадково побачила, що це її квиток, і тоді Галя розказала мені про все...

— Що ж ти тепер думаєш робити ?

— Завтра я повинна скласти пластову присягу і хочу бути доброю пластункою — такою, як Христя!

1) Гімназія — середня школа.

2) Бі-Пі — англійський генерал Роберт Вейден-Пауел, основник
всесвітньої організації молоді — Скавтингу. Наш Пласт у дечому подібний до
Скавтингу, а тому в переселених таборах у Німеччині він брав участь у міжнародних
скавтозих святкуваннях. Тиждень Бі-Пі припадає на лютий, бо в цьому місяці він
народився.

3) Тотем — таємний знак первісних народів. Пластові гуртки мають теж свої
тотери. Це звичайно палиця, прикрашена різьбою.

4) Діпі-карта — виказка переселенців. Її мав кожний українець-утікач у Німеччині
після другої світової війни.

5) Станицю творять усі пластуни в тому чи іншому осередку.

6) Кари на пластунку, що провинилася.

7) "СКОБ" — назва гірського орла. Рівночасно — пластовий при віт, складений з
перших букв слів: сильно, красно, обережно, бистро.

8) Дарові квитки видавала міжнародна організація для допомоги втікачам. Купити
квитки за свої гроші було в ті часи майже не можливо.

МАМА

— Лідусю, ти вже випила молочко? — питала мама.

— Ні!

— А чому?

— Бо ні!

— Лідусю, випий молочко, поки тепле!

— Не хочу!

— Лідусю, мама буде гніватися!

— То гнівайся!

— Ти нечемна, Лідусю! Я гніваюся на тебе!

— То я на тебе теж гніваюся! — Ліда віддула губки, встала з крісла і пішла геть.

Прийшла Лідуся до своєї кімнатки. Хотіла розказати лялі, що гнівається на маму.
Але тільки торкнулася вона червоної суконочки лялі, як ляля запищала:

— Не руш мене! Мені твоя мама пошила таку гарну суконочку, а ти гніваєшся на
маму!

Пішла Ліда до ведмедика. Але ведмедик забурмотів:

— Лиши мене! Твоя мама прилатала мені вухо, коли ти його обірвала, а ти
гніваєшся на маму!

Пішла Ліда до м'ячика, зеленого, квітистого. А той і собі:

— Лиши мене! Твоя мама купила мене тобі на уродини. Я коштував дорого, і твоя

мама мусіла добре на працюватися, щоб мене купити! А ти гніваєшся на маму! — і м'ячик покотився геть під ліжко.

На вікні стояла в вазонку рожева квітка. Пішла Лідуся до неї, щоб розказати їй, що гнівається на маму. Але квітка обурено затріпотіла листочками:

— Мене твоя мама посадила у вазоник і підливає щоднини, а ти гніваєшся на маму! Іди собі геть; я не хочу говорити з тобою!

Аж тут озвався і тканий килимик під ногами:

— Мене твоя мама привезла з дому аж через море!

І тріпає та чистить мене кожної суботи, а ти гніваєшся на маму! Забирайся і не пробуй мене топтати! — і почав килимик морщитися та суватися по долівці, так що Ліда трохи не перевернулася.

А тут ще й суконочка почала доповідати:

— Мене твоя мама сама вишивала цілими ночами, сама мене пере та прасує, коли ти мене посмаруєш, а ти гніваєшся на маму!

Цього було вже Лідусі забагато! Вона розплакалась і мерщій побігла в їдальню... перепросити маму і чемно випити молочко.

ОЛІВЧИК-ЛІНИВЧИК

Пішов восени малий Михась у школу. Купила йому мати, щоб мав що читати, книжечку з образками. Купив йому тато, щоб мав на чому писати, зошит з лінійками. Купив йому братчик-Левчик гарненький олівчик.

Став Михась щоднини у школу поспішати, бо хотів навчитися скоренько писати. А олівчик йому помагав, як знав.

Через тиждень вже оба навчилися багато: пишуть "мама, баба, дідо, тато". Та нараз скоїлось лихо ... Розказати?

Вночі заснув Михась у ліжку, на столі поклав свій олівець і книжку. А з кутка — шкряб, шкряб! — виходить нишком довгохвоста мишка-Гризикнижка.

— Гей, олівчику, здоров, мій пане! Що за діло ти задумав препогане? Михасеві помагаєш дуже, а за те він голову тобі все струже!

Говорила та й говорила, сидячи за пляшкою чорнила, аж послухав наш олівчик її мову і сказав собі: "Ні, не писатиму вже знову!"

А Михась нічого і не знає, ранком іде, у школу поспішає. Сів на лавку та почав писати: пише "мама", а виходить "тато"! Пише "груші", а виходять "сливи"! Щось Михась сьогодні нещасливий! Пише "вівці", а виходить "кози"! Вже пливуть по личку Михасеві сльози...

— Ні, вже, мабуть, не писатиму ніколи! — і Михась з плачем побіг зі школи.

І сидить Михась три дні у хаті. Вже з нудьги не може їсти й спати. А книжки та зошит з лінійками припадають у куточку порохами.

Просить книжка:

— Ой, олівче, друже, та не будь такий упертий дуже!

Просить зошит:

— Сумно тут сидіти, коли в школу йдуть всі чемні діти!

А олівчик:

— Ні, дайте ви спокій мені! Будьте тихо, ні ду-ду!

Я писати не буду!

Аж четвертого дня братчик — Левчик купив Михасеві новий олівчик. Зрадів Михась, як ще ніколи! Вхопив зошит, книжку та побіг у школу.

Той новий олівчик пильний, працьовитий — вже Михася хвалить знов учитель.

А олівчика-лінивчика в кутку кімнати вже кінчає мишка догризати!

МИШКА-ГРИЗИКНИЖКА

Пані Мишка Мишковецька бігла коридором так швиденько, що аж старий Павук-Павученко перестав дрімати у павутинні на вікні і гукнув за нею:

— Пані добродійко, а куди це ви так спішите?

— Ой, пане Павуче! Коли б то я сама знала, куди!

Бо ця шибениця Гризикнижка знов кудись утекла з нори! Я тільки скочила на хвилинку у шафу по шкірку від солонини — а вже її в гнізді нема!

І пані Мишковецька аж звелася на дві задні лапки, а передні заламала в розпуці.

— А Мурчище сьогодні такий лютий, бо дістав добре від господині за вилиту сметанку! І не оглянеться вона,

бідна, як він схопить її і схрупає! — і Мишка погнала коридором далше.

Павук співчутливо похитав головою і знов заснув. А Мишка бігла, бігла, аж поки не потрапила у відхилені двері кімнати-бібліотеки. Знову піднялася на дві лапки, заворушила вусиками, понюхала вправо, понюхала вліво і стрілою помчалася просто по нозі стола на його верх. А там, на розкритій книжці сиділа її донечка. Гризикнижка і смачно гризла ріжок сторінки.

Пані Мишковецька вже хотіла їй одним духом сказати все, що надумала, біжачи коридором, а, може, й потермосити вуха за непослух, коли Гризикнижка оглянулася на неї і промовила з солодкою усмішкою:

— Ой, матусенько, тут так чудово! Чому ж ти досі мене сюди ніколи не провадила?

— Бо ти ще була замала! — суворо відповіла пані Мишка. — Малим мишеняткам книжки шкодять на шлуночок!

— А що це таке "книжка"?

— Ой доню, доню, коли ти до розуму дійдеш? Таж те, на чому ти сидиш, це і є книжка!

— О, я вже знаю! А всі ці чорні мушки, що сидять передо мною — це теж книжка?

— Це не мушки! Це букви?

— А хто ці букви так повбивав та поскладав рядочками? Вони ж, мабуть, неживі — бо не рухаються?

— Ет, шкода, що тобі вже незабаром цілий місяць буде, а ти таке говориш не до речі! Вони ніколи не були живі, а рухалися не вони, а їх черенки...

— Що таке? Мамусю моя, козушечку мій оксамитний, скажи мені, що це таке "черенки"?

— Та що тут говорити? Просто були такі кубики з олива, а на кожному з них — одна буква. І з них по складав друкар у друкарні слова...

— А що це таке "слова"?

— Ой, горе мені з тобою! Нічого не тямиш! Ось гляди: тут чотири букви разом — це слово.

— Матусю, але ось тут їх лише дві! Чи це теж слово?

— Теж!

— А чому?

— Ой, ти... все "чому" та "чому"! Не даш скінчи ти, коли хочу тебе вчити! Слухала б, то й знала б! От же складає так друкар цілу сторінку...

— А що це "сторінка"?

— Оце, що на ньому ти сидиш!

— А ти казала, що це — книжка!

— Книжка має багато сторінок, а ти сидиш тільки на одній! Отже складає він цілу сторінку, а тоді намазує її фарбою і відбиває на папері...

— А навіщо?

— Бо тоді на папері відіб'ються всі букви, і люди зможуть їх читати...

— Що ти сказала, матусенько?

— Чи-та-ти!

— А що це таке?

— Це людина ставить книжку перед себе, дивиться на неї і тоді... ну, хай уже буде! Не варта ти цього, та вже зраджу тобі таємницю, що її мені ще моя пра-прабабуня зрадила була. — І пані Мишка нахилилася до ушка донечки. — Пра-прабабуня казала, що тоді людина чує, як ці букви говорять.

— То вони таки живі! — здивувалася мала.

— Та де там! — обурилася спершу Мишка. — А, може? ... Може, таки живі, лише зачаровані так, що тільки люди їх чують... — додала опісля.

— А про що книжки говорять?

— Є різні книжки: одні говорять про далекі, неznані країни, інші — про те, що діялося колись давно, ще інші — про те, що ніколи не діялося, а лише видумане...

— А хто його видумав?

— Є такі люди. Називаються "поети", а інші, подібні до них, зветься "письменники". І всі вони пишуть книжки. А ті, що пишуть лише про те, що справді діялося, називаються "вчені".

— А ти ж казала якось інакше!

— Хто — я!? Я завжди говорю однаково! Навчила ся б ти вже раз шанувати старших!

— Але ти казала якось так: дру-дру...

— Ага, друкар! Але він сам не пише, лише дивить ся на те, що інші написали, і

друкує те саме...

— Мамочко, і вся книжка так задрукована?

— Вся! Хібащо є в ній ще образки...

— А де, я хочу бачити!

— То злазь із книжки, пошукаємо!

Вони обі міцно вперлися задніми лапками, а передніми перевернули сторінку. І враз зацікавилися: з книжки глядів просто на них образок страшного чорного кота з блискучими очима і вишкіреними зубами.

Пані Мишкова скрикнула і, вхопивши Гризи-книжку зубами за шкірку на карку, стрімголов плигнула зі стола.

Отямилися аж у куті за полицею з книжками.

— Бачиш, а все через тебе! — докоряла пані Мишка. — Лазиш кудись поміж книжки, а я мушу ганятися за тобою!

— Ой, мамочко, але ж ти знаєш, я так дуже хотіла б бути людиною! — прошепотіла Гризикнижка.

— Ой, вважай, а то я тобі ці дурниці з голови виб'ю!

Лю-ди-ною!...

— Матусенько, але які ж щасливі мають бути ці люди! Якби я була людиною, то почула б, що говорять всі-всі книжки! — зідхнула Гризикнижка.

Пані Мишка тільки похитала головою: її донечка була непоправна...

КНЯЗЕНКО МИРОСЛАВ

Були та жили собі давним-давно князь Любомир і княгиня Доброслава. Жили вони в кедровій¹⁾ палаті, де вліті була мила прохолода, а зимою тепло від ясного огню в мальованій печі. Стіни всіх кімнат були вкриті дорогими килимами, а долівки — шкірами великих звірів. У мисниках стояв золотий та срібний посуд, а всі столи та лави вирізьбили найкращі мистці багатими vzорами.

Кругом палати ріс великий та прегарний сад, де на яблунях дозрівали золоті яблука, а на лозі — смарагдові²⁾ китиці винограду. Під деревами цвіли найрізноманітніші квіти. На деревах співали пташки з зеленим, червоним та синім пір'ям, що мінилося в сонці, мов самоцвіти.

І мали князь Любомир та княгиня Доброслава одним-одного сина Мирослава. Гарний він вдався хлопчина і веселий. Цілими днями бігав з своїми друзями — боярськими³⁾ синами по під густим листям дерев, стріляв різноманітних пташок із свого золотого лука, то вилазив на дерево звинно та зручно, мов білка, щоб зривати золоті яблучка.

І покликав його до себе одної днини князь Любомир і сказав:

— Великий ти вже, сину! Ось і сьомий рік тобі незабаром скінчиться. Пора б тобі засісти до науки, щоб знав, як княжити, коли мене Господь покличе до себе...

А Мирослав струснув своїми золотими кучерями та й каже:

— Буду я колись княжити, батечку, як і ти тепер, бо бачу, що це гарно і не так уже й важко: всі тебе люблять, всі поважають... Але вчитися? Як же мені

вчитися, коли надворі сонечко так любо світить, пташки так весело щебечуть?

Поклонився батькові, як звичай велить, і стрілою погнався до своїх друзів — нову гру грати.

А старий князь похилив сиву голову і важко-важко зажурився.

Минуло літо і прийшла осінь. Знов покликав князь Любомир князенка Мирослава до себе та й каже:

— Бачиш, Мирославе, я слабшаю з дня на день! Час тобі покинути дитячі вигадки та вчитися княжити. От і всі друзі твої, боярські сини, пішли у двірську школу вчитися...

Пригладив на собі парчеву⁴⁾ дорогу одержу князенко Мирослав та й каже:

— Ой, як же мені вчитися, батечку, коли в саду всі стежечки золоті та червоні від опалого листя, а воно так гарно шелестить під ногами! Так любо бігати по ньому!

Поклонився батькові, як звичай велить, і щосили побіг із палати.

А князь Любомир ще важче зажурився: як то буде нерозважний князенко Мирослав його державі лад давати? ...

Прийшла і біла зима, і княжа палата та сад стали білі, немов їх хто блискучим цукром посипав. Покликав знову князь Любомир князенка Мирослава до себе та й каже:

— Дивися, сину! Я вже ледве держу берло⁵⁾ в руках, уже мене важка корона щораз нижче до землі хилить, а тут і вороги люті з усіх сторін моєї країни

грозять. Спровадив я мудреців великих з усієї країни, щоб тебе навчили, як по моїй смерті княжити.

А Мирослав усміхнувся так чарівно, як це лише він умів, та й каже:

— Відпусти, батеньку, мудреців у їх міста; як же мені тепер учитися, коли на всіх горах кругом нашої палати сніг пухкенький, на озерах лід гладенький, а двірські ковалі викували мені такі блискучі ковзи та санчата!...

Поклонився батькові, як звичай велить, і чимдуж побіг одягати свій соболевий⁶⁾ кожушок, щоб іти на лід ковзатися.

Прийшла і весна. І що не вговорював князь Любомир князенка, щоб брався за науку, князенко і слухати не хотів.

З журби та з горя занедужав князь. В усіх церквах по всій країні горіли свічі і молився нарід день і ніч, щоб не брав Господь до себе їх доброго князя, щоб не лишав народу сиротою.

А не журився в усій країні лиш один князенко Мирослав. Мов нічого не було, вибіг він у сад любитися весною. Глянув — а попід кущами розцвілої шипшини з'явилася вузенька стежечка. Цікаво стало князенкові, куди то вона веде, то й пішов нею. Іде, а кущі самі перед ним розхиляються, немов запрошують, а на них рожі, такі свіжі та пахучі, аж у голові від них

морочиться!

І дивно йому стало, бо здавалося йому, що він уже давно повинен був дійти до частоколу, що оточував весь сад; а тут стежечка ще не кінчається, і частоколу не

видно. Коли це нараз стежечка розширилася, склепіння з рож піднялося вгору — і Мирослав побачив, що він у великій печері, а посередині її сидів за столиком дідусь і щось писав. Кругом нього — книжки та книжки, великі і поживклі з старости. Здивувався князенко, а дідусь каже:

— Добре ти зробив, хлопче, що наважився зайти до мене. Сідай, поговоримо!

Не сподобався Мирославу ні дідусь, ні книжки, тож струснув своїми золотими кучерями:

— Ніколи мені говорити з тобою, діду!

— Ов, а яке ж у тебе діло? — немало здивувався старець.

— Мій батько незабаром помре, і тоді мені треба буде княжити!

— А хіба ж ти знаєш, як треба княжити?

— Чому ж би ні? Треба сидіти на золотому престо

лі, держати берло в руках, а всі тобі низько кланяються...

Похитав старець тричі головою, а за кожним кивком щораз меншав за князенком отвір печери, поки зовсім не зник. Побачив це Мирослав та й налякався дуже. Почав плакати вголос і тупати ногами з люті. А тоді старець заговорив суворо:

— Не плач, бо сором плакати князеві! Тепер я вчитиму тебе, як князювати!

І нараз зник кудись старець, а Мирослав побачив себе в убогій селянській одежі, далеко поза княжою палатою. І якась дивна сила вела його все вперед та вперед і не давала ні спинятися, ні спочивати довго. Вилазив він на недоступні вершки гір, ночував у колибах із пастухами, перепливав з рибалками на їх човнах широкі ріки, проїздив драбинястими возами поміж золотими ланами збіжжя, продирався з дроворубами крізь пущі.

Говорив з людьми: з бідними і багатими, вченими і простими, і всі говорили йому одно: який мудрий і добрий був князь Любомир, як бідним допомагав, безборонних не кривдив, злим не давав зла робити. Жалували всі дуже, що він помер, і казали, що його син-одинак Мирослав кудись пропав у самий день його смерті, і досі про нього вістки немає. Говорили, що вороги люті знущаються тепер над усією країною і що нема кому боронити народу...

Слухав цих речей Мирослав, і соромно було йому признаватися, що це він — князенко. Бо не знав він, як боронити свій край від ворогів.

Так перейшов він усю свою країну з півдня на північ і зі сходу до заходу, від границь до границь. А тоді появився йому знов старець та й питає:

— А тепер уже знаєш, князенку, над ким та над якою країною тобі панувати?

— Знаю... — відповів тихо Мирослав. І в серці його вже не було гніву на старця.

— Так тепер ще пізнай, як панували колись на ній твої предки!

І знову кивнув старець тричі головою — і відчув Мирослав залізну кольчугу⁷⁾ і блискучий панцир⁸⁾ на собі, А кругом себе побачив давніх воїв, що їх колись на старих картинах у замковій церкві розглядав. І побачив, що він не в теперішнім, а в сивій давнині пробуває. І ходив він з колишніми воїнами в бої, переносив усі труди походів та страхіття битов, хоробро відганяв ворогів, що наступали з заходу і зі сходу. То в'їздив

переможцем у ворота столиці, то попадав у неволю і везли його вороги у свої далекі землі. Аж повернувся (і сам не помітив, коли!) знов у теперішнє і побачив, що він знов у печері старця, як колись давно-давно. Але не міг пригадати, скільки то вже літ від того часу проминуло. І спитав старець:

— Знаєш тепер, князенку Мирославе, скільки труду поклали, скільки крові пролили твої предки, щоб відстояти волю для свого народу?

— Знаю! — відповів Мирослав ще тихіше і поклонився старцеві низько-низько, аж до землі.

— Так тепер пізнаєш іще, що думали вони та чого бажали для свого народу!

Оглянувся Мирослав: яке диво зараз станеться? А старець усміхнувся:

— Не шукай нічого іншого, хлопче, тільки сідай за оці книжки, що тут бачиш. В них захована вся мудрість твоїх предків!

Сів покійно Мирослав за книжки і почав читати: спершу було йому важко-важко, бо й читати він не дуже вмів. Але згодом почали до нього книжки мов живими словами промовляти, і не зчувся він, як довго просидів над ними. Аж знову появився йому старець і питає:

— Знаєш тепер, князенку Мирославе, як тобі треба буде княжити?

— Знаю! — відповів Мирослав ледве чутно. — Та не знаю, чи сил стане братися за таке важке діло.

Усміхнувся старець, і від тієї усмішки немов ясніше в печері стало:

— На те ти син великого князя Любомира, що про нього й досі нарід згадує у своїх піснях, щоб не боятися ніяких трудів! Виріс ти вже на великого та розумного юнака, знаєш, як тобі княжити — тож іди тепер у свою землю, визволяй її від ворога та пануй на ній довгі-довгі літа!

***

Триста років стогнав нарід під ворожим ярмом. Аж ось рознеслася вістка, що появився нараз князенко Мирослав, що то триста років тому пропав був кудись. Почали збиратися кругом нього молоді і щонайзавзятіші. І весь нарід повстав проти ворога і прогнав його з своєї землі. А князь Мирослав княжив довго, мудро і справедливо. Вся земля раділа, і всім було добре в його державі.

1) Кедр — дороге і дуже тривке дерево.

2) Смарагд — дорогий камінь зеленого кольору.

3) Бояри — найстарші достойники та дорадники князя.

4) Парча — дорога тканина.

5) Берло — дорогоцінна палиця, знак княжої влади.

6) Соболь — мале звірятко, що його кожушок на зиму біліє. Його хутро дуже дороге.

7) Кольчуга — сорочка з дротяної сітки. Хоронила вояка перед ударами ворога.

8) Панцир — нагрудник з металю.

ПРИГОДИ ВЕДМЕДИКА

Я — малий, бурий, оксамитний ведмедик. Як мене рухати, то я моргаю чорними очима, а як потиснути за животик, то я вмю пищати.

Колись я був у маленької Вірці. Вона дістала мене на свої уродини від тети. Тета принесла мене з крамниці, завиненого в синій папір. Вірця враз роздерла папір, а коли мене побачила, то аж зааніміла з дива і поклала пальчик в уста. А потім вхопила мене за задню ніжку і обнесла кругом стола, показуючи мамці, таткові та всім тетам.

Мене назвали "Медьо" і зав'язали синю стрічку на шиї. З того дня я став найлюбішою забавкою Вірці, хоч вона мала їх дуже багато, і всі вони були такі гарні! Коли Вірця не хотіла їсти кашки, мама нібито годувала мене ложкою каші, а потім давала її Вірці. І Вірця їла і вже не гримасила, що кашка засолодка.

Коли Вірця йшла спати, вона клала мене на своєму столику, коло білого ліжечка, і я сторожив її цілу ніч. Я теж ходив на проходи з Вірцею і тетою. Вірця несла мене всю дорогу на руках. Коли ми доходили до міського парку, тета сідала на лавці, а ми з Вірцею йшли гратися в піску. Туди приходили також Мірко та Юрко. Вони разом будували з піску твердині, садовили мене в них і починали кидати в твердиню камінцями. Пісок розсипався, і з-під нього показувалася моя голова. Це був знак, що твердиня здобута.

Часом ми бавилися інакше: Мірко приносив свого човника; мене садовили в нього і пускали на маленький ставок у парку. Пливати було дуже-дуже приємно. Тільки одного разу повіяв сильніший вітер, човник перевернувся, і я впав у воду. Добре, що близько був садівник: він витягнув мене з води граблями. Тета несла мене цілу дорогу додому за вухо, тримаючи мене даліше від себе, бо з мене капала вода. А дома... мені ще й досі лячно про це згадувати! Мене причепили до шнура на підвір'ї за обидва вуха, так ніби я був якесь мокре білля, щоб я висох. Я весь час боявся, що котресь вухо обірветься і я впаду. А до того на підвір'ї крутилися весь час два бурі коти. Вони певно були б подерли мене на куски, якби я попався між них!

Увечорі, коли в кімнатах засвітили, я побачив крізь вікно, як Вірця йшла спати, а на столику біля неї сиділа замість мене хутряна мавпочка Фрузя. Я хотів з усієї сили крикнути: "Вірцю, я тут, твій Медьо!" — але не було нікого, щоб потиснув мою пружинку, а без цього я зовсім німий. Так провисів я аж до ранку. Щойно тоді мама Вірці мене здійняла, бо я вже висох. Вірця на radoщах хотіла почастувати мене шоколядою і замазала мені нею весь носик.

І так я жив у Вірці довго-довго. Аж раз, під осінь, склалося нещастя. До Вірці прийшли Мірко та Юрко та ще Ксеня і О ля. Мама давала їм морозиво і тісточка з кремом. Потім мене посадили на електричну за-лізничку, що сама їздила. Я був нібито за машиніста, і всі дуже сміялися. Тоді почали бавитися в хованку. Спершу Оля ховала м'ячика, потім Юрко книжечку з образками, а вкінці Вірця — мене. М'ячик і книжечку знайшли легко. А Вірця хвалилася, що так мене заховає, що ніхто мене не знайде. І сховала мене в ліжку під подушки. Мене шукали всюди, але нікому не прийшло на думку, що я — в ліжку. Діти, втомившись шуканням, просили Вірцю, щоб сказала, де я.

Але Вірця не хотіла сказати. Потім про мене забули і почали бавитися в козаків і татарів. Вірця, Оля і Ксеня були татари, а Юрко і Мірко — козаки. Почали товктися по всій хаті. Козаки так завзято гонили татарів, що Вірця не мала вже куди втікати, і скочила з розгону на ліжко. Вона всією вагою впала якраз на ту подушку, що під нею я лежав, — і пружинка в моєму животі запищала. Діти відразу розкидали ліжко і знайшли мене. Тоді почали сміятися з Вірці, що вона сама показала, куди мене заховала. Вірця розплакалася і з усієї сили шпурнула мене, свого Медя, далеко під шафу.

"Гам я пролежав у поросі дуже-дуже довго. Не знав навіть, коли був день, а коли ніч. Аж раз витягнули мене мітлою з-під шафи і вичистили щіткою мій запорошений кожушок. Я тільки почув, як мама сказала до Вірці: "Коли ти вже не хочеш бавитися Медем, то вишлемо його бідним українським дітям. Вони ним дуже втішаться!"

Сльози з'явилися в моїх ведмежих очах. Я хотів кричати, просити Вірцю, щоб не посилала мене нікуди. Але моя нещасна пружинка мовчала, бо ніхто її не тиснув. Та й не було часу говорити, бо мама вклала мене у велику скриньку поміж Вірчин плащик та коробку з цукорками. Замкнула вічко, і я залишився в темряві. Не знаю, як довго я там пролежав. Мені здавалося, що я гогаваю, як колись на Мірковому човнику. А іншим разом мною кидали, ніби Вірця своїм зеленим м'ячиком.

Аж вкінці стало ясно. Мене витягнули зі скриньки. Хтось пригорнув мене до себе і крикнув: "Мамочко, дивися — ведмедик! Я назву його "Муцьо"!"

І я став Муцьом. Дівчинка, що мене дістала, називалася Галя. Але скоро я побачив, що куди краще було бути Медем, ніж Муцьом! Галя не мала інших забавок, тільки мене, і я був дуже самотній. Галі ніхто не годував. Коли її мамуся йшла ранком на роботу, Галя ще спала. А коли будилася, то на столі стояло горнятко зимної кави і кусок чорного хліба. Галя їла дуже скоренько, та ще й оглядалась, неначе боялася, що хтось їй і це відбере.

Галя не мала тети, що її водила б на прохід. Вона цілими днями сиділа зі мною в хаті. А бувало ще гірше: Галя часто кашляла і му сіла лежати в ліжку. З нею лежав і я, бо вона не випускала мене з рук і на хвилину. Я не жалівся б, якби це було біленьке ліжечко Вірці. А це було таке старе, дерев'яне і дуже скрипіло. А на ньому було тільки тоненьке, діраве рядно. Під ним зовсім не було тепло, і я весь дрижав з холоду. А до того Галя так кашляла, що мені аж лячно ставало.

Так я мучився, а вкінці сказав собі: "Годі! Піду в світ-заочі, не буду більше в Галі!"

Галя, втомлена кашлем, задрімала. Тоді я випав з ліжка і покотився під піч, за дрова. Тут якийсь час пролежу, — думав я, — а коли мама входить, ви-ховзнуся з хати через двері і подамся геть. Так я лежав за дровами, аж нараз почув дивний звук. То не був кашель. То Галя пробудилась і важко ридала. Зовсім не так, як плакала Вірця, коли хотіла нової лялі! Щось стиснуло моє ведмеже серце. Я висунувся трохи з-за дров, щоб побачити Галю востаннє. Галя плакала великими, гіркими сльозами і заломлювала в розпуці

свої худенькі ручки.

— Муцю, мій Муціньку, ведмедику, — хлипала вона. — Інші діти мають такі гарні забавки, а я тільки тебе одного! А тепер і ти пішов кудись! Я така сама в хаті! Мама все на роботі, а татко помер ще торік... Муцю, М-уу-у-у-цю !

І вона знов почала кашляти... Я висунувся з-за дров ще більше. І тоді Галя побачила мене. О, як вона зраділа! Вискочила мерщій боса на холодну долівку, вхопила мене і побігла до ліжка. Я обтер своїми оксамитними лапками її сльози і притулився до неї, щоб загріти її своїм м'якеньким кожушком. Вона потиснула мою пружинку, а я моргнув до неї і запищав: "Бідненька Галюсю! Не плач! Я вже більше тебе не покину!"

Може, хтось подумає, що я запищав так собі, аби тільки запищати. Ні, Галя добре зрозуміла мене, бо її бліденьке личко усміхнулось.

І так я залишився в Галі назавжди.

ВЕДМЕДИК МУЦЬО

ЯК СЕМЕНКО СВАТАВ ЦАРІВНУ

Був собі новак, називався Семенко. Почув він раз на сходах казочку, як то лицар-невмирака пройшов сто земель, сто морів, сто рік, убив сто зміїв і посватав царівну-Білоручку.

І ось одного дня, коли не було науки в школі, Семенко прип'яв до пояса ніж, взяв на плечі наплечник і пішов шукати царівни.

Чи пройшов він сто земель, сто морів, сто рік, — не знаємо. Чи вбив сто зміїв, — ніхто не бачив. Досить, що прийшов він до палати царівни-Білоручки. А там у престольній залі сиділа на білому престолі в білому одязі царівна Білоручка. А біля неї її батько — цар Чистослав. Коло престола стояло сім мудреців з великими, товстими книгами в руках.

Підійшов Семенко повагом до царя, поклонився йому в пояс і сказав:

— Здоров був, царю! Я — новак Семенко. Прийшов із далекої-далекої країни, щоб посватати твою донечку!

— Що ж, — відповів цар Чистослав і погладив свою білу, як сніг, бороду. — Не так воно й важко! Тільки спершу мусять прочитати мої мудреці в давніх книгах, чи гідний ти посватати царівну. Починай ти, Чесане!

Розкрив мудрець Чесан книгу і прочитав:

— Той, хто посватає царівну, мусить бути завжди гладенько зачесаний!

Семенкові з страху аж наїжилася чуприна, бо чесатися він дуже не любив.

— Це ще невелике лихо! — всміхнувся цар Чистослав і плеснув у долоні. Де не взялася, мов із-під землі, ціла гурма царських слуг-чесальників з золотими гребінцями. Хоч кричав Семенко, хоч просився, щоб пустили його, та вони не пускали, поки його волосся не стало гладеньке та рівне, мов шовк.

— Добре! — сказав цар Чистослав. — А тепер читай ти, Зубомире!

Розкрив мудрець Зубомир свою книгу і прочитав:

— Той, хто посватає царівну, мусить мити зуби що ранку та щовечора.

Семенкові аж задзвонили з страху зуби, не чищені вже з місяць.

— Це ж ніяке лихо! — промовив цар Чистослав ласкаво і плеснув у долоні.

Де не взялася гурма царських зубочистильників із щіточками з щирого срібла. А щітиння в тих щіточках було з чарівного дика, що його цар Чистослав убив власноручно минулого року. Почали вони чистити та терти Семенкові зуби, поки вони не заблищали, мов перлини.

— Гарно! — сказав цар Чистослав. — А тепер читай ти, Коліннику!

Мудрець Колінник розгорнув свою книгу і прочитав:

— Той, хто посватає царівну, мусить завжди мати чисті коліна!

А під Семенком аж затрусилися з страху коліна, аж чорні від бруду. Та цар Чистослав знов плеснув у долоні і появилися царські коліномиї з пахучим милом, з платиновими¹⁾ мидницями та з шовковими рушниками. Мили, мили Семенкові коліна, аж поки на них і порошинки не осталося.

— Добре! — похвалив цар Чистослав. — А тепер чи тай ти, мудрецю Безпазуре!

Мудрець Безпазур розгорнув свою книгу і прочитав:

— Той, хто посватає царівну, мусить завжди мати чищені та обтяті нігті.

А Семенкові лячно було і глянути на свої нігті, брудні та гострі, мов у вовка.

— Це ще невелике лихо! — промовив цар Чистослав і плеснув у долоні. Де не взялися царські нігтечисти з ножичками, прикрашеними дорогими самоцвітами.

Не міг Семенко від них відпроситися, поки всі його десять пальців не мали коротких, рівних нігтів і ні за одним з них не можна було найти й крихітки чорного.

— Гарно! — сказав цар Чистослав. — Читай тепер ти, Черевикоблиску!

Мудрець Черевикоблиск розкрив свою книгу і прочитав:

— Хто хоче посватати царівну, мусить завжди мати чисті черевики.

І знов чистили царські черевикочисти Семенкові черевики, трохи з ніг його не звалили. Аж коли черевики в Семенка заблищали, мов дзеркало, відступили царські слуги, а мудрець Непом'ятник прочитав:

— Хто хоче посватати царівну, мусить завжди мати добре випрасувану одержу.

— І мусить бути добре викупаний! — додав мудрець Купало.

Не зчувся Семенко, як завели його в мармурову лазню, стягнули з нього одержу і понесли її кудись, а його самого вкинули з головою в велику ванну. Як тільки хотів він вигулькнути з води, котрийсь із царських слуг занурював його знов, аж поки Семенко не став зовсім чистий. Тоді принесли царські прасувальники його одержу, гарненько випрасувану, і вдягнули його.

Вийшов Семенко у престольну залу, мов не той:

— Тепер ти можеш посватати царівну, — сказав ласкаво цар Чистослав, а царівна Білоручка зійшла з престолу і подала йому свою білу ручку.

***

Чи правда воно, чи ні, — не знаю. Досить того, що коли б ви не побачили Семенка, він завжди виглядає так, ніби щойно вийшов з палати царя Чистослава.

1) Плятина — метал, дорожчий за золото.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ У НОВІЙ ШКОЛІ

Микола йшов перший раз у школу в Нью-Йорку.¹⁾ Трохи моторошно йому було, хоч у Дітройті²⁾ скінчив був третю класу з відзначенням. А ще до того автобус чомусь так довго не хотів їхати! Микола прийшов у класу вже аж тоді, коли дзвонив дзвінок. Відразу по ньому прийшов і вчитель. Микола мав час тільки сісти на лавку і швидко поглянути на обличчя дітей, що тепер мали стати його шкільними товаришами. Учитель привітав класу і сказав:

Сьогодні у нас перший день нового шкільного року. Як бачите, до нашої класи прибуло кілька нових школярів. А ще трапилося так, що кожний із них прибув сюди з іншої країни. Ми скористаємо з цього і попросимо їх, щоб кожний розказав щось про свою країну. Починай ти, Шенгу! — звернувся він до малого китайця зі скісними очима та жовтим лицем.

Моя країна називається Китай. Але мене забрали з неї, коли мені було лише два роки. Я живу у пані Сміт... І... і я більше нічого про Китай не пригадую...

— А ти, Йоахіме? Ти ж приїхав сюди недавно. Розкажи нам щонебудь про свою Німеччину! — звернувся вчитель до іншого учня.

— Я жив у горах Альпах. Там було дуже гарно. Мій батько був лісничим, і ми жили в малій хатці в лісі.

Ми ходили з мамою збирати гриби та ягоди. А дорогою часто зустрічали сарн...

— А що ти знаєш про країну, з якої походиш? — спитав учитель чорняву Марію-гавайку.

— У нас на Гавайських³⁾ островах дуже гаряче і в нас є... є... — а далше Марія не знала, що сказати. Хтось із останнього ряду лавок пригадав собі, що на бляшанках з ананасами написано: "Гавайські", і підповів Марії:

— Ананаси!

Марія, не довго думаючи, повторила це слово. Вся класу вибухнула сміхом, аж учитель мусів сказати, що негарно сміятися з нової товаришки; а зрештою Марія відповіла добре, бо на Гаваях справді є велетенські плянтації ананасів.

— А ти, Миколо? — спитав учитель Миколку, коли класу вже трохи притихла. — Ти, здається, росіянин? ...

— Ні, пане! Я не росіянин, я українець! — рішуче і виразно відповів Микола.

— Добре, але ж Україна — це частина Росії, отже виходить на те саме!

— Ні, пане! Українці мають свою окрему мову, своїх великих людей і живуть зовсім інакше, ніж росіяни!

— Але окремої держави, мабуть, ніколи не мали? — не хотів погодитися учитель.

— Мали! Ще тисячу років тому ми мали власну державу з князями: Ігорем, Святославом, Володимиром Великим, Ярославом Мудрим і ще багатьма іншими!

Опісля, якраз триста років тому, гетьман Хмельницький відновив українську державу. Тільки що росіяни прийшли та поневолили її. Та й недавно, під час першої світової війни, ми мали короткий час свою державу, що до неї належали всі українські області. І тепер, хоч росіяни-більшевики знов заволоділи Україною, однак проти них весь час бореться Українська Повстанська Армія.

— Бачиш, я цього й не знав! — признався щиро вчитель. — Але, мабуть, невелика має бути твоя рідна земля, коли ми про неї нічого не чули!

— О, вона немала, бо має аж 40 мільйонів населення.

І багата вона на збіжжя та овочі, має вугілля в Донецькому Кряжі,⁴⁾ залізо біля Кривого Рогу,⁵⁾ нафту на Підкарпатті⁶⁾ і навіть срібло.. ⁷⁾

Микола говорив і говорив, неначе з книжки читав. Вся кляса уважно слухала. Джанні перестав жувати гуму, Долорес бгорнула під лавкою комікс. А коли задзвонив дзвінок, мала муриночка Бетті аж скрикнула:

— Поганий дзвінок! Хай би він ще далше розказував!

А вчитель сказав:

— Дякуємо вам усім, що розказали нам про свої країни. А найбільше тобі, Миколо! Я прочитав у метриці, що ти народився на чужині, отже своєї країни ти навіть на очі не бачив! Але вона справді має бути гарна, якщо ти, навіть не бачивши її, так багато про неї знаєш!

1) Нью-Йорк — найбільше місто в З'єдинених Державах Північної Америки.

2) Дітройт — велике місто в З'єдинених Державах.

3) Гавайські острови належать сьогодні до З'єдинених Держав. Підсоння там дуже гаряче.

4) Донецький Кряж — височина на лівому березі Дніпра над річкою Дінцем. Там під землею є величезні поклади вугілля та металів.

5) Кривий Ріг — місто над Дніпром.

6) Нафтова ропа, що з неї роблять нафту та бензину, є в землі на Підкарпатті, головню в околицях міста Борислава.

7) Срібло в Україні знаходять на границі Закарпаття.

ПЕРЕМОГА ОКСАНКИ

Всі знали, що Оксанка співала найкраще в усій клясі. Дженні теж мала гарний голосок, і Мері теж, але вони на пробах співу то жували гуму, то читали комікси під лавкою, а ніколи не вважали. А Оксанка не зводила очей з учительки, щоб не пропустити жадного руху її руки, щоб завжди співати так, як вона диригує. І тому Оксанка завжди співала найкраще, і вчителька завжди її хвалила.

І ось одного дня вчителька сказала, що в них у школі буде вистава. Будуть танцювати і співати, і всі матимуть справжні, довгі, барвисті суконки. Оксанці аж серце забилося на радощах, бо вона не раз уже мріяла про те, щоб мати справжню, довгу суконку і виступати на справжній сцені. Гері торкнула її ліктем під лавкою і шепнула:

"Знаєш, ми вже мали таке минулого року. Ох, то була історія!

Але як Оксанка могла знати, коли минулого року вона ще була в Німеччині?¹⁾

А коли Оксанка і Лілієн поверталися домів, вони весь час говорили, яку то суконку вдягне на себе Оксанка. Синю з волошками біля пояса чи червону з золотими нашивками? Оксанка так заговорила з Лілієн, що навіть автобус пропустила і мусіла ждати на другий.

А дома Оксанка ніби їла обід і ніби не їла, бо все думала, як то вона співатиме на сцені. Потім мусіла дуже поспішати на сходи, трохи не впала під авто, настало-почила якогось котиська і вбігла в домівку якраз перед самою сестричкою. Щастя, що хоч не спізнилась, а то їх рій мав би на один хрестик менше у міжгніздових змаганнях!

А на сходинах сестричка розказувала, як колись давно в Україні боролися наші Стрільчики²⁾ з лютим ворогом, як підіймали Червону Калину³⁾ Опісля і пісню відповідну співали: "Дрімає калина в червонім намисті, лиш з вітром шепочуть листки золотисті".

На закінчення сестричка сказала, що новачки, хоч вони далеко від батьківщини, на чужині, проте теж підуть у змаг, як колись славні Стрільчики. Ой, зраділи новачки! Вони завжди люблять змагатись, а надто, коли це буде так, як колись в Україні! Почали на радощах просити сестричку, щоб їм відразу сказала, коли це буде, чи довго ще ждати?

І сестричка сказала: буде першого листопада. А Оксанці з страху аж віддиху не стало. Та це ж якраз тоді буде їх виступ у школі! Того дня вона має співати на сцені! Хотіла відразу сказати сестричці, але всі так голосно розпитували сестричку про змаг, що не дали Оксанці і слова промовити.

Скінчили сходи і проказали клич свого роя:

"Незабудьки ми, говорим: Не забудь, запам'ятай: Там, за горами, за морем Твій далекий, рідний край!

Аж тоді Оксанка зважилася приступити до сестрички. Тремким голосом, вона сказала, що якраз першого листопада в них у школі вистава і що будуть співати на сцені...

Сестричка поглянула на неї поважно і промовила:

— Що ж, Оксанко, на змаг ідуть лише ті, що самі хочуть іти. Я не кажу тобі нічого. Ти вже юне орля⁴⁾ і сама найкраще знаєш, що добра новачка повинна зробити.

Оксанка попрощалася: "Готуйсь!" — і пішла додів. Дорогою вона весь час думала, що сестричка все ж не сказала, що на змагу треба бути обов'язково, — так як на сходинах. А вона так хоче хоч один цей раз співати на сцені, у довгій суконці...

Ішли дні за днями. В школі вчителька часто залишала всіх на довгі проби, щоб добре навчилися співати. А мама шила вечорами Оксанці червону суконку з золотими нашивками.

А сестричка показувала на сходинах, як пізнавати сліди, як читати шифри,⁵⁾ розказувала, як то колись навіть малі новачки помагали Стрільчикам і навіть смерті не боялися... Оксанка все це слухала, вивчала і весь час думала: "І так на змаг не підуть!"

А на останніх сходинах, за день перед змагом, сестричка роздала всім маленькі пучечки калинових листків з ягідками. На змагу треба було їх так заховати, щоб ворог не знайшов, коли зловить яку новачку. "Бо за цю Червону Калину, — казала сестричка, — боролися колись наші Стрільчики, і кожна з нас носить у серці такий пучечок калини на згадку про них; нікому не можна його віддати, бо він наш. А якби ми віддали, то програємо змаг і ніколи вже не дійдемо до мети".

Коли сестричка мала роздати калину, Оксанка весь час думала, що відразу скаже: "Прошу сестрички, я ж не йду на змаг!"

Але коли сестричка підійшла до неї, Оксанка сама витягнула руку і пригорнула до серця пучечок калини. ..

Другого дня ранком Оксанка йшла до домівки. З поперечної вулиці вибігла Христя, а, перебігши через дорогу, дігнала їх Улянка. Всі вони були в одностроях, з жовтими хустинами на шиях. І всі пішли разом, побравшись за руки, зі співом: "Ми йдем вперед, за нами вітер віє..." І Оксанці стало так добре, так гарно на серці! Забула навіть, як вона ходила вчора до вчительки оправдуватися, що не може прийти на виставу і як учителька нарікала, що не матиме на виступі їх кляси такої доброї співачки!

Важкий був цей листопадовий змаг! Треба було і критися від ворога, що чигав звідусіль, і важливі вісті передавати, і то не листом, а з пам'яті, і збирати та носити Стрільникам набої, і все, все треба було знати, хто, з ким і за що тоді боровся. І ще рідну Калину Червону треба було від ворога ховати, щоб не відібрав.

Рій Оксанки вийшов у змагу першим!

Після змагу палили в домівці штучний огник і співали стрілецьких пісень, а татко Орісі, що тоді був у Львові малим ще хлопчиною і все це на власні очі бачив, розказував новачкам, як воно було.

І тільки в понеділок ранком, входячи у школу, Оксанка пригадала собі, що вчора була вистава. Бо Лілієн вибігла напроти неї аж на сходи:

— Ой, чого ж тебе не було! Ми вже думали, що ти хвора, аж нарешті вчителька нам сказала! І як ти могла не прийти!? І таку гарну суконку вже мала! Хіба тобі не жаль?

Оксанка лише всміхнулась і непомітно притиснула ще міцніше до серця пучечок калини, захищений на пам'ятку.

— Я мала щось важливіше до роботи! — відповіла.

— Ну, що ж таке? Що може бути важливіше?

— Я піднімала Червону Калину!

— І тому не прийшла співати? Хай би хтонебудь інший її піднімав!

— Е, ти Лілієн цього не розумієш! Твоя батьківщина — тут, а моя далеко-далеко... І все, що я маю з неї, це та Калина. Тому вона дорожча мені понад усе...

І вже хотіла розказати Лілієн про змаг, але задзвонив дзвінок і почалася лекція. А, може, і краще, що не встигла розказати! Бо Лілієн ніколи не була в Україні і думає, що Калина — це тільки листочки та ягідки. Хіба вона зрозуміла б Оксанку?

1) Це діялося в Північній Америці.

2) Українські Січові Стрільці — спершу українська частина при австрійській армії, опісля частина Української Галицької Армії.

В Листопадові Дні Українські Січові Стрільці теж брали участь у боях за Львів.

3) Калина — кущ, що цвіте біло і має червоні ягідки. А разом з тим калина означає Україну, і "піднімати Червону Калину" значить: визволяти Україну. Так співали у своїх піснях Січові Стрільці.

4) Новацькі ступені є такі: жовтодзюб, юне орля, орля. Щоб здобути кожний з цих ступенів, треба пройти відповідну пробу.

5) Шифр — таємне письмо, що ним передають вістки, щоб ворог не міг їх зрозуміти.